REVISTA ISTORICĂ

Anul XVI, N-le 4-6. April-Iunie 1930.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ŞI
NOTIŢE
PUBLICATE
DE

N. IORGA

cu concursul
mai multor specialişti

SUMARIUL:

N. Iorga: Cărţi representative în viaţa omenirii, IV. Revoluţia francesă prin martori oculari: I. Doamna de Genlis.
Elena Eftimiu: Istoriografia cehoslovacă.
Dimitrie Ionescu; Contribuţiuni la cunoaşterea legăturilor Bisericii româneşti cu Patriarhia de Constantinopol.
N. Iorga: O nouă descriere a Moldovei în secolul al XVIII-lea, de un Suedes (urmare şi sfirşit).
M. Sinziana: Un nou manuscript al Letopiseţelor Ţerii Moldovei.
Dări de samă şi **Cronică** de *N. Iorga*.

1930
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Preţul **25 Lei.**

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ
— DĂRI DE SAMĂ. DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —
PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Anul al XVI-lea, n-le 4-6. April-Iunie 1930.

Cărţi representative în viaţa omenirii. — IV.

Revoluţia francesă prin martori oculari.

I.

Doamna de Genlis.

Cum se înţelege Revoluţia franceză de cineva care a trăit mulţi ani în toate rosturile vechii societăţi, cunoscută, admirată, măgulită de dînsa? De o elevă fără voie a lui Rousseau, care a voit s'o prefacă după idei abstracte şi într'o atmosferă sentimentală prin educaţie? Doamna de Genlis, care trăieşte şi sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi o destul de mare parte din cel nou răspunde prin Memoriile ei, publicate la şaizeci şi şase de ani, ca să arăte curagiul de a mărturisi adevărul [1].

Scrisese un jurnal, din care păstrase numai o parte şi un „Examen critique" ori consideraţii despre „manufacturi" care s'au pierdut în întregime [2]. Ce avem e de ajuns — une ori poate chiar de prisos — pentru a înţelege ce era o viaţă de fată, de femeie rămasă singură, de învăţătoare liberă a unor copii princiari, de podoabă a saloanelor timpului, de premergătoare fără să ştie a Revoluţiei pe care o blastămă.

Născută la 25 Ianuar 1746 lîngă Antun, la Champcéry. Tatăl e senior al unor moşii ereditare fără întindere şi mare folos, răspîndite. Fusese căpitan, dar un conflict îl silise a demisiona: ştie chimie şi fisică, ba chiar numismatică. Învăţase la Iesuiţi în Lyon. Mama face o operă comică şi două romane. Fata are un unchiu fugar în America. Învaţă în sat, cu copiii ceilalţi — deci înainte de Revoluţie nu era numai lecţia de catehism a preotului în pridvorul

[1] „Laisser après moi des mémoires qu'on eût craint de publier durant sa vie c'est rendre suspecte leur véracité, et c'est en quelque sorte profaner l'asile inaccessible et sacré de la tombe", spune ea frumos (I, pp. III-IV).

[2] *Ibid.*, p. 5.

www.dacoromanica.ro

bisericii, ci și „la maîtresse d'école du village"; metoda e destul de bună, *înainte* de pedagogie, ca să poată ceti în *șase-șapte* luni: scrisul îl lasă pe mai tîrziu; părinții nu bagă de samă sau li e indiferent. Aceiași *pre*-pedagogie face pe fratele trimes la Paris, în Pension du Roule, „să învețe cetirea în șase săptămîni, fără a silabisi, cu cutii de fișe".

Esențialul pentru familie e să pregătească fetița pentru Curte. Deci e trimeasă la Paris în *corps de baleine,* cu papucași și „trei patru mii de *papillotes*", „panier", „colier de fier" și... ochelari pentru încrucișați, ca să învețe la profesor „a merge". La țară, unde o adăpostește un fermier general al postelor, soțul de odinioară al doamnei de Pompadour, Le Normand, ea poartă costum țerănesc savoiard: *habit de marmotte.*

Un moment, pentru a-i crea o avere proprie, o dau la canonicele de la Alix, lîngă Lyon, un „beghinaj" cu viață liberă, în care se poartă cu o cochetă coafură de stofă albă-neagră, care se zice „un soț", cu un cordon roșu și o cruce de smalt, mantăli de hermină și inele de aur în deget. Cum toate capătă titlul de contesă, copilița, amusată de acest mediu nou de comodă și elegantă „călugărie", devine contesă de Lancy. Dacă o „nepoțește" *(aniécer)* vre una din surori, ea capătă prebenda, cu condiția de a sta acolo doi ani din trei [1].

Se aranja bine nobilimea pe atunci și era foarte dulce de trăit! „Contesa" avea tocmai șapte ani: învăța musica, ghitară, piano, dantul, de la rude și catehismul de la slugi, care-i spuneau și povești de strigoi, trezindu-i imaginația, care se va cheltui în cărți. Fără sport profesional, vînează păsări și pescuiește, face scrimă, se îmbracă bărbătește, lucrează flori artificiale, dar, pe alături, prinde painjeni și crește șoareci. Odată cu primele lecturi, istorii, romane, încearcă ea romane și comedii, îndată și versuri, pe cînd dă lecții copiilor din sat. La unsprezece ani amorezată. În castel se dau represintații cu copiii, *și ce piese: Iphigénie en Aulide, Zaïre,* Molière! Alături, părintele Antoine o inițiază în religie și-i dă să cetească „Imitația lui Isus Hristos".

Iat'o la Paris, venind pe Loira, pe la Orléans. Cetește pe *Télémaque* și pe Jean Baptiste Rousseau, pe Gresset și pe La Fontaine și ascultă pe Marmontel, „nuvelistul" la modă, recitîndu-se

[1] Fratele e, din leagăn, cavaler de Malta. Ajunge abate.

www.dacoromanica.ro

la ducele de Bellevau. În loja mătușii, de Montesson, născută din căsătoria bunicii cu un de la Haie, merge la teatru și îndată va face pantomime. Va vedea automatul lui Vancanson, care cîntă din fluier, și rața lui, care digerează.

Cum tatăl s'a ruinat și va pleca în curînd la S. Domingo, fata începe a trăi de sine. E în saloane pe care le încîntă prin harpa ei (învață și viola și „musetta", mandolina, tympanon), prin conversația și talentul literar, pe care și le simte, și cît de mult! Va sta la fermierul general de la Popelinière, în luxoasa lui locuință de la Passy (el face și un roman), la M-me de Jouy, în Chevilly, cu soțul arestat pentru datorii. Cunoaște strălucitoarea lume care amestecă literatura și știința cu salonul, folosind de o potrivă în ambele direcții. D'Alembert vrea s'o vadă, dar ei nu-i plac Voltaire și toți „filosofiștii" lui, și acela în special îi pare desagreabil: „figură ignobilă, glas ascuțit și țipător"; n'o încîntă „micile lui povești burlesce". Întîlnește pe compositorul Rameau. Îi iese înainte în acest defileu de celebrități însuși vrăjitorul S. Germain, care vorbește de tinerețea lui în Egiptul Faraonilor: îl aude vorbind fisică, himie, dovedind că știe englezește, spaniolește, portughesa; e și pictor și a descoperit colori nouă: stă să plece la Siena, ca să ajungă a muri tocmai în Holstein. Mai mult decît strigoii slugilor de acasă, astfel de cunoștințe dau zbor închipuirii.

Așa de tînără, are petitori. Nu se uită la dînșii. Nici, deocamdată, la viitorul ei soț, de Genlis, care a fost la Pondichéry, în India, la Canton, în China[1], a purtat uniforma de colonel al grenadirilor și pe care i-l aduce tatăl, în curînd întemnițat pentru datorii și adus astfel la moarte. Stînd cu chirie la Filles du Précieux Sang, e petită de un bătrîn de șaizeci de ani, bun pentru mama ei. Ea-și caută de literatură, cetind pe Oxenstierna, cunoscut și la noi pentru Maximele lui de om de Stat, dar și pe pastorala, dulcea doamnă Deshoulières. Trecînd pe la mănăstirea S. Joseph, unde află și pasiunea potolită a d-nei du Deffant, ea se mărită în secret cu de Genlis, de care n'a putut scăpa. Dar, de a doua zi, bărbatul merge în garnisoana lui la Nancy, și ea la mănăstire, unde se presintă alergînd „ca un drac" prin coridoare, punînd bătrînelor care dorm roșu și muște pe obraz, dînd și baluri cu voia stariței, — și călugărițele dănțează; îmbrăcată țerănește, gătește

[1] Un văr al ei la S. Domingo.

www.dacoromanica.ro

în haine de ciobăniță, de camerieră. Iea băi de lapte cu foi de rose. Dă *soupers de femmes,* organisează danțuri cu „proverbe". Călătorește la Péronne, la Arras: scapă un desertor. Va ieși cu fratele și va merge pe la cîrciume, cerînd *du sacré chien.*

Ce nu învață acolo? Biliard, cărți: pichet, *reversin,* hirurgie (iea sînge), economie socială (visitează pe locuitori). Dar descopere pe clasici: Corneille, Pascal, Madame de Sévigué. O fetiță e dată la țară: sentimentul de mamă lipsește cu totul. O va mărita cît de iute. Fiecare trăiește pentru sine, multilateral, variat, pănă la ameteală. Soțul, care scrie memorii, apare și dispare. Nimic nu-i leagă, nici pasiunea cărnii.

În sfîrșit zăbovita presintare la Versailles. Ludovic al XV-lea, bătrîn, nu-i desplace. Iată un iute și expresiv portret al lui: ochi *bleu de roi,* „ton scurt, laconism particular, care n'avea nimic dur și jignitor" [1].

Anii trec. Sărim un volum, ca s'o vedem altfel, pe aceia care, femeie măritată și mamă, se juca ducînd în brațe pe mătușa soțului, speriată și încîntată. Ea crește acum pe fetele, — și pe fiul, viitorul Ludovic-Filip—, ducelui de Orléans, care, el și soția, au altceva ca lucru. O întreagă operă de pedagogie originală și capricioasă, a cării expunere n'are loc aici: atîtea încercări și descoperiri, unele fericite și care trezesc invidie. Lanternă magică, aparate de gimnastică, farmacist pentru himie, desemn cu un Polon, teatru represintînd călătoriile, deprindere cu fabricarea de portofele, împletituri, cartonaje, flori, grilaje, aurituri, mobile pentru săraci, arhitectură, grădini de lucru, visită la fabrici și Musee, lojă la teatru [2].

Legăturile cu această familie i-au procurat și emoțiile unei escapade în Italia, unde „fuge" cu ducesa, pe atunci de Chartres, plecată supt noul rege, tînărul Ludovic al XVI-lea, fără a cere, cum era natural și impus, voia Suveranului, cu scusa că merge la Modena să-și vadă bunicul. La Bordeaux, unde se află, mulțime enormă, luminații. La Nizza stă un regiment contra piraților. Minunat drumul în trăsură pe Cornișă. E, în acea sălbătăcie de atunci, și prilejul de a urmă moda lui Rousseau, de a trăi „țerănește". Ducesa doarme pe pătură și pe foi într'o odaie care e hambar de grîu.

[1] P. 243.
[2] III, p. 133 și urm.

www.dacoromanica.ro

Şi ce plăcere să ai călăuzi beţi, să-ţi pierzi tălpile pe drumul aspru, să vezi „adevărate ciobăniţe"... Cu picioarele umflate şi băşicate se ajunge la Geneva. Portretul ducelui văpsit, a contelui de Lascaris, care face curte. La Mantova frumos teatru, cu coloane de cristal, la Veneţia „sicriile" gondolelor, „casinele" ambasadorilor, gondolierii cari cîntă *Gerusalemme liberata* şi merg la operă. Emoţionanta Romă, unde cardinalul de Bernis, căruia-i zic „regele Romei", ţine conversaţii în baie. Se vede scara sfîntă, Sf. Petru, unde, de ziua patronului, asistînd şi ducele de Glocester, cîntă optsprezece orge; se aduce tributul Neapolului, după datina medievală: o iapă. Focuri de artificii luminează cerul italian. Dar aici şi întîlnire cu arheologul Winckelmann, descoperitorul Italiei pentru Germanii lui: e bibliotecarul cardinalului Albani. La Neapole i se fură rochii ducesei, la Curte se dau bacşişuri lacheilor. Regelui şi femeile îi sărută mîna, dar pentru un cîntec din harpă, el, care cîntă însuşi o veche arie francesă [1], dar nu ştie decît dialect şi de aceia teatrul e în napoletană, sărută mîna princesei. Regina iea o doică din Calabria şi creşte singură copiii — pedagogia lui Rousseau. Cu un *breve* al Papei se vede mănăstirea S. Martino. La Parma infanta e sora Mariei Antoinettei; pe cînd ea se află tot la vînat, soţul e mîndru că a fost elevul lui Condillac. Pe la Turin se face întoarcerea acasă [2].

Într'o călătorie'n Anglia, d-na de Genlis a fost primită, mai tărziu, potrivit cu faima ei literară. Nu-i place de Englesi, cari urăsc literatura francesă şi poporul frances; nu găseşte gust nici în trăsurile englese, nici în jockey, nici în slăbiciunea pentru whisky. O îndignează simpatia populară pentru agitatorul condamnat Wilkes, căruia Londra-i dă o garnitură de argint cu uciderea lui Cesar. Se bucură că întîlneşte în cutare casă lachei francesi, cari nu primesc bani de la dînsa. Dar admiră pe Richardson, sentimentalul autor al celebrului roman *Pamela*. Şi mai ales o încîntă visitele: la regina, care o chiamă la Windsor, unde Duluc îi face lectura, în picioare, după etichetă, şi d-na de Lafitte îi creşte fetele; la Moştenitorul Tronului, la Burke, la Oxford, la ducesa de Portland, care invitase pe Rousseau — tocmai, ea moare în noaptea aceia —, la pictorul Reynolds, la Horace Walpole, aşa de cunoscut în Franţa.

[1] La Forlì e un congres de musică.
[2] P. 12 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Se scriu ode pentru ea, se dă anume pentru ea *Hamlet;* se face pentru ea o excepție, primind o femeie la Camera Comunelor [1].

Pe cînd educă odraslele ducale cu guvernante din țerile a căror limbă, germană, englesă, o învață, cu un valet german și redactează *Théâtre d'éducation,* ori „La religion considérée comme l'unique base du bonheur et de la véritable philosophie", carte cetită și tradusă în atîtea țeri, d-na de Genlis întreținea relații cu toți fruntașii „filosofiști", a căror direcție de spirit o condamnă: Dorat, Rollin, Marivaux, d'Alembert, Grimm, Bernardin de St. Pierre, Chénier, Delille [2], Buffon, La Harpe, S. Lambert, Rulhières, familia Necker [3], primind scrisori pănă și de la Electoarea de Saxonia și de la Ecaterina a II-a [4]. Atunci învață italiana, spaniola și portughesa și cetește pe Camoens, ca și pe Bossuet și Massillon, pe Vertot, pe S. Évremond.

In această stare de spirit, despărțită de multe zădărnicii ale modei — și de *rouge*, cum o spune însăși, — o găsește Revoluția francesă.

Atitudinea ei față de vechea societate și față de tulburarea lumii nouă, stropită cu atîta sînge, e caracteristică.

A cunoscut toate petrecerile societății în care s'a născut și a trăit, — mult mai puțin rea, sau măcar conștientă de răutatea ei, de cum se crede. Cunoaște toate teatrele — și Palais Royal, cu Glück —, adunările de seară, unde se joacă la cărți, ba chiar cîrciumele, *guinguetele,* unde o lume rafinată caută o diversiune de la viața ei atît de fin artificială. Atunci cînd d-na de Pompadour întrebuința limbagiul primei sale educații, pe care romanciera, pedagoga-l culege, era natural să se meargă pe la 1780 la Porcherons, la Grand Vainqueur — și cu contesa Potocka—, pentru a mînca porumbei *à la crapaudine* și bulion de urs.

Crede, ca toți ceilalți, în magie, în superstiții. Face și ea filantropie teoretică și se emoționează de suferințile „poporului", cînd vede, în căsuțe ca pentru un copil de cinci ani, femeia cu copiii cari mănîncă pîne neagră, fructe sălbatece, resturile de cartofi de la o mănăstire, femeie care doarme pe un pat de frunze și care

[1] Pp. 336-71.
[2] Naturel et fort aimable, une laideur spirituelle, amusante à considérer.
[3] D-na de Staël e o „figure courte, massive et commune", pp. 321-2.
[4] Pp. 103, 105, 108, 114.

www.dacoromanica.ro

crede că un *sou* e mai mult decît un *louis*. Prețuiește și ea pe lucrătorii cari dăruiesc, cînd li cere inima, munca lor [1].

Dar simte uriciunea moravurilor dintr'o clasă de sus fără ocupație și fără simț de răspundere. „Ce era tatăl d-tale?", întreabă ea într'un rînd pe o femeie. „Nu făcea nimic, căci era nobil." Cutare doamnă mare, căreia i se spune că Dumnezeu nu poate să ție la politeță, protestă cu convingere și cu simplicitate: „Eh bien, Madame, ne croyez pas cela". Cutare pudrează o scrisoare cu diamantul din care făcuse acoperișul unei miniaturi pentru o doamnă. Cumnatul scriitoarei pierde 500.000 de franci la cărți, e închis pe cinci ani la Saumur, apoi trimes la moșie. Mareșalul de Richelieu e calificat de gazdă de tripou: „tripotier", „maître de tripot". Ducele de Orléans, „foarte slab", trăiește public cu curtesana Marquise înainte de a se lăsa prins de mătușa scriitoarei, doamna de Montesson și a face să i se cetească opera de teatru ca și cum el ar fi scris-o — și ce complimente [2]! —, pentru a presinta apoi asistenței, dar cu zimbetul pe buze, pe adevărata autoare. Philippe Égalité al Revoluției, creatorul galeriilor, e în primejdie de a da faliment.

Și toată eticheta pierzătoare de vreme, care face încurcături și trezește invidioși... Cei ce n'au dreptul să mănînce cu prinții sînt chemați numai la înghețată. Un întreg ceremonial prevede cum, înaintea reginei, se face înclinația, scoaterea mănușii, sărutarea rochiei [3].

Curtea lui Ludovic al XV-lea i-a lăsat, cum am văzut, amintiri care nu se pot șterge: regele cu ochii frumoși, cu vorba scurtă, dar curtenitoare; regina Maria Leszczynska, pe care a văzut-o în jeț, cu *grandes girandoles* de diamante, cu boneta de noapte pe cap, vre-un an și jumătate înainte de moarte: „o dragă de băbuță" — *une charmante petite vieille* —, „care păstrase o fisionomie foarte simpatică și un fermecător surîs. Era îndatoritoare, grațioasă și dulcele sunet al glasului ei, puțin cam slăbit *(languissante)*, mergea drept la inimă [4]".

Totuși în fund se aude vuietul surd al Revoluției care se apro-

---

[1] Pp. 71-2.

[2] Toutes parloient à la fois; on ne s'entendoit plus, on ne distinguoit que ces mots répétés mille fois en refrain: ravissant, sublime, parfait; I, p. 324.

[3] III, pp. 53-4.

[4] I, pp. 244-5.

www.dacoromanica.ro

pie. De mult timp, Revoluția se pregătia, ea era inevitabilă: respectul pentru monarhie era cu totul distrus, și era de *bun aier* să bravezi în toate Curtea și să-ți bați joc de dînsa. Nu mergea să-ți faci datoria de curtean la Versailles decît plîngîndu-te și gemînd; se tot spunea că nimic nu era mai plictiços decît Versailles și Curtea, și tot ce aproba Curtea era desaprobat de public; piesele de teatru aplaudate la Fontainebleau erau de obiceiu șuierate la Paris. Un ministru disgrațiat era sigur de favoarea publicului, și, dacă era exilat, toată lumea se grăbia să-l vadă, nu din adevărată mărime de suflet, dar ca să urmeze această modă de a demigra și blama tot ce făcea Curtea [1].

Și asupra ei a căzut greu urgia revoluționară. Bărbatul, devenit marchisul de Sillery, cu care, de altfel, de mult nu mai avea nimic comun, s'a suit pe eșafod. Tata-i murise. N'avea niciun sprijin în teribila furtună, de care n'o putea garanta o reputație acum ofilită. Și-a luat lumea în cap, trecînd în Germania.

Aici a cunoscut pe Klopstock, care e pentru dînsa „un moș-neguț șchiop, foarte urît, cu glasul tare și țîflîitor" *(glapissante)*: trei ceasuri, lăudînd pe Voltaire, el vorbește de opera sa proprie, de traducerile ei [2].

Întoarsă, află totul schimbat, și în rău, în grosolan și confus. Mobile grele, așezate aritmetic, paturi de trîndăvie, canapele pe care se întind femeile. Mese grăbite. Niciun salon. Străzi cu nume „filosofice" și trăsuri urîte. Biserici deșerte. O limbă schimbată, vulgară [3].

Napoleon ar fi plîns odată cetind cartea ei despre M-lle de la Vallière. La el e nădejdea unei pensii, și ea o cere într'un timp cînd pe încetul altă literatură decît a ei ajunge a cuprinde tot terenul [4]. Moare uitată la 1830.

---

[1] III, p. 257.

[2] La Berlin, V, p. 1 și urm.

[3] Se zice: *une bonne trotte, flaner, embêter, mortifié*, etc. Și ea observă: nu se mai zice „il lui fait la Cour", ci „il est occupé d'elle"; V, p. 84 și urm.

[4] V. judecata ei asupra acestei literaturi: „pretenții filosofice romantice și germanice la melancolie..., gen descriptiv, în care personagiile, pasiunile, virtuțile, sentimentele nu sînt decît accesorii, pe cînd pădurile, plantele, stîncile, cavernele, apele, prăpăstiile, ruinele formează fondul subiectului": St. Lambert și Fontenelle au „stricat literatura"; I, pp. 397-8. — In această parte, nota despre Nodier, pp. 240-1. Despre Talleyrand, p. 202 și urm. Despre frenologul Gall, p. 316 și urm. Despre Choiseul-Gouffier, p. 323, nota. Despre Chateaubriand, p. 342 și urm. Despre d-na de Staël, p. 346 și urm.

www.dacoromanica.ro

O tristă bătrîneţă, săracă şi obscură, pentru aceia care, cîndva, autoarea glorificată a romanuiui *Adèle et Théodore* [1], fusese socotită ca o minune de spirit, ca o rară adunare de talente în vremea ei, dincolo de roşiile neguri ale revoluţionarei prefaceri în toate [2].

N. Iorga.

Istoriografia cehoslovacă

Istoriografia cehoslovacă este cunoscută publicului străin prin diferitele articole publicate de către profesorul Jaroslav Goll († 1929) în „Revue Historique", care articole au apărut până la războiul mondial, iar de atunci până în 1925 au fost continuate de către Iosef Şusta, profesor de istorie universală la Universitatea din Praga [3]. Din 1925 până azi o continuă profesorul Jaroslav Bidlo [4].

În acelaşi timp multe societăţi ştiinţifice din Cehoslovacia, adecă Societatea Regală de Ştiinţe din Boemia şi Academia cehă de Ştiinţe şi Arte, au început să editeze o revistă vastă „Revue des travaux scientifiques tchécoslovaques", destinată să pună pe străini în curent cu progresele şi cu cercetările Cehoslovacilor în diferitele ramuri ştiinţifice. Primul volum a apărut în 1924, iar manualul bibliografic fundamental şi indispensabil pentru istoria cehă este „Bibliografie české historie" de C. Zíbrt, 5 vol., Praga 1912.

Istoriografia cehoslovacă îşi are începutul din timpurile cele mai vechi, căci şi sentimentul pentru amintirile trecutului este mult desvoltat în naţiunea cehă, iar dorinţa pentru o cultură

[1] Dar la 1801 publică *Mademoiselle de Clermont.*

[2] Maugras a tipărit asupra relaţiilor ei cu ducele de Chartres, în 1904, scrisorile din *L'idylle d'un „gouverneur"*. V. şi W. de Chabreul, *Gouverneur de princes*, 1737-1839, Paris 1900; Lapauze, *Lettres inédites á Casimir Becker, 1802-1830*, Paris 1902.

[3] Iosef Şusta, în lucrarea sa „Poslednich padesát let české práce dejepisné. Soubor zpráv Jaroslava Golla o české literature historické vydanych v „Revue Historique" v letech 1878-1906 o souhrná zpráva Josefa Šusty za léta 1905-1924", Praha 1926, traduce toate dările de samă apărute în „Revue Historique" ale lui Goll şi le continuă până în anul 1924.

[4] Prof. Bidlo publică dările de samă asupra istoriografiei cehoslovace în „Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale", fasc. 1-2, tom. II, Varşovia 1928.

www.dacoromanica.ro

înaltă s'a manifestat la Cehi încă din vremea Prěmislizilor (secolul al X-lea). Cehii au preferat în special cultura apuseană: germană, franceză și italiană. Germanii, cari au trăit peste o mie de ani în strînse legături cu Cehii, au izbutit să înfiltreze în ei cultura lor, totuși Cehii au rămas mereu Slavi și și-au păstrat naționalitatea.

Dintre Cehii cari și-au făcut studiile în țerile latine din Occident sînt de remarcat: *Vojtech* (Sf. Adalbert), cel d'intîiu episcop al orașului Praga, care a adus în Boemia Benedictini din Italia. *Cosma*, cel d'intîiu cronicar ceh (1045-1125), care a studiat la Liège, prin cronica sa, poate fi pus pe același rang cu cei mai mari istoriografi contemporani. Apoi *Dalimil*, a cărui scriere în versuri probează conștiința națională cehă, care era foarte vie în secolul al XIV-lea.

Secolul al XV-lea este caracterisat în Boemia prin luptele pentru reforma husită, lupte începute încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, cînd, după înființarea Universității din Praga, profesori și studenți se agitau contra stării morale, iar poporul de jos era ațițat de unii predicatori, cari, predicînd în limba națională, sămănau germenii unui sentiment religios profund.

Doctrina lui Hus, admirabila sintesă a aspirațiunilor acestui popor, este faptul fundamental al istoriei cehe; este acea mișcare spre progres, opera unei națiuni tinere cu energii nouă, care, după ce a fost împregnată cu vechea civilisație occidentală, înțelege să clădească pe aceste base vechi o mare existență creștină, luptînd pentru punerea în aplicare a principiilor evangelice în viața practică. De aceia majoritatea lucrărilor istorice de azi se referă la desvoltarea religioasă și eclesiastică a Boemiei și la faptele alăturate, căutînd să aprofundeze acest curent de evenimente.

Toată istoria politică cehoslovacă din secolul al XV-lea pănă în secolul al XVIII-lea are ca basă mișcarea religioasă care a dat tradiției și idealurilor naționale o pecete particulară cehoslovacă.

Odată cu răspîndirea ideilor filosofice de la începutul secolului al XVIII-lea, s'a inaugurat o eră nouă în istoria națiunii cehoslovace. Se desvoltă istoriografia științifică, care se poate împărți în trei epoci caracteristice, legîndu-se fiecare de cîte un nume: Dobner, Palacky și Goll.

Savantul preot piarist *Gelasiu Dobner* (1719-1790), creatorul

www.dacoromanica.ro

criticei istorice în Boemia şi elevul Benedictinului Bonaventura Pitter, aduse în Boemia metoda ştiinţifică pe care a învăţat-o în Franţa, supunînd la o analisă critică cronica popufară cehă a lui Hájek de Libočany (secolul al XVI-lea), un complex de veritate istorică şi invenţie poetică. Această interesantă lucrare istorică a îndemnat la lucru pe istoricii secolului filosofic, cari şi-au adus contribuţiile lor, ajutînd la desvoltarea spiritului naţional în Boemia. Căci ideile lor de libertate, proclamate cu tărie, au deschis poporului ceh calea care l-a adus la independenţă, iar raţionalismul lor a avut ca resultat crearea acestei istoriografii ştiinţifice.

În afară de F. M. Pelcl, editorul noilor cronici cehe, şi de ex-Iesuitul Iosef Dobrosky (1753-1829), fundatorul slavisticei moderne, care a perfecţionat metodele filologiei istorice, figura cea mai covîrşitoare a acestei epoci este aceia a lui *Frantişek Palacky* (1798-1876). Născut în Moravia, şi-a făcut studiile în Slovacia, în ideile noului patriotism ceh şi în spiritul filosofiei umanitare a romantismului. Venind la Praga, învăţă metoda critică şi istorică a lui Dobrosky, dînd istoriografiei cehe un fond ştiinţific solid, un spirit european. Opera lui istorică de căpetenie este „Dějiny národa českého“ („Istoria poporului ceh“), din timpurile cele mai vechi pănă în anul 1526. Este opera care i-a adus gloria neperitoare, operă influenţată de ideile romantice ale timpului său, în care idealisează caracterul vechilor Slavi şi al instituţiilor lor. Este influenţat de humanismul filosofiei lui Herder şi de filosofia lui Hegel, ale căror metode le-a întrebuinţat atît în filosofia istoriei lui, cît şi în programul lui politic. Şi în alte lucrări ale lui se vede tendinţa de unire a romantismului cu politicismul şi liberalismul.

Odată cu moartea lui Palacky dispare şi credinţa entusiastă a romantismului; este transiţia între romantism şi positivism. Avem epoca istoriografiei naţional-politice şi liberale, represintată printr'o generaţie de istorici realişti, amatori de fapte, cari au judecat trecutul din punctul de vedere al ideilor şi nevoilor presente.

V. V. Tomek (1818-1905) a expus în mod larg trecutul istoric în cadrul general al ştiinţii naţionale, spunînd că istoria trebuie să fie oglinda popoarelor, servind la cunoaşterea lor. Ant. Gindely a făcut studii asupra fraţilor boemi, asupra lui Jan Amos Komensky, a studiat epoca lui Rudolf al II-lea, contra-

www.dacoromanica.ro

reforma în Boemia, războiul de Treizeci de ani. A publicat „Monumenta historiae Bohemicae“ și a făcut din Arhivele naționale cehe o instituție istoriografă foarte importantă pentru știință.

J. Calousek tratează în mod sistematic istoria constituțională și juridică cehă în lucrarea sa „Ceské státni právó“, operă animată de spiritul liberal al timpului, iar în lucrarea „Istorie și materialism“ apără idealismul istoric contra materialismului, recunoaște înainte de toate voința liberă și aspirația morală a omului ca factori hotărîtori în istorie și în acest spirit impune istoriei menirea ei: istoria nu numai să lărgească știrile, arătînd ce a fost, ci mai ales prin exemple să arate că trebuie să fie „magistra vitae“. Istoria trebuie să fie cel mai înalt tribunal de judecată pe pămînt. Kalousek este un liberal catolic. În ceia ce privește cuprinsul religios al istoriei cehe, pentru el poporul ceh este o jertfă tragică a luptelor religioase și de aceia este contra acestor lupte în trecut și în present. *Rezek* este un istoric politic, care a resolvat problema adevărului și obiectivității istorice, pe care o tratează în introducerea lucrării sale „Dějiny Cech a Moravy nové doby“ („Istoria Cehiei și a Moraviei în vremurile noi“).

Istoria dreptului a fost una din ocupațiile lui *Bohuș Rieger* (1857-1907), care a făcut interesante studii asupra sforțărilor de centralisare ale Habsburgilor în secolul al XVIII-lea, precum și Iosif Emler, care a publicat „Regesta“ și „Cosmae Chronicon Boemorum cum continuatoribus“. Apoi Hermenegild Jireček, creatorul istoriei dreptului ceh, Jaromír Celakovsky, care a studiat în special dreptul constituțional și administrativ. August Sedlaček a făcut multe studii locale; e unul din cei d'întăiu experți ai genealogiei, heraldicei și sigilografiei cehe. Demni de amintit sînt și cei doi istorici ai Moraviei, Beda Dudík, autorul unei vaste istorii, „Dějiny Moravy“, și Vincenc Brandl, editorul vechiului manuscript diplomatic din Moravia.

Între străinii cari ocupă un loc de onoare în istoriografia cehă este *Ernest Denis* (1849-1921) prin lucrările sale „La fin de l'indépendance tchèque“, „La Bohême après la Montagne Blanche“, etc. În lucrarea „Huss et la guerre des Hussites“ a scris pagini admirabile despre mișcarea husită, de care spune că a dat o lovitură de moarte evului mediu.

Un progres nou și important în istoriografia cehă după Pa-

www.dacoromanica.ro

lacky îl aduce *Jaroslav Goll* (1846–1929). Goll şi-a făcut studiile în Germania, unde a aprofundat metodele moderne şi riguroase ale lucrului, introducîndu-le la Universitatea cehă, urmărind în acelaşi timp progresul ştiinţii în Franţa, Anglia şi Italia şi dînd astfel un nou impuls în viaţa ştiinţei cehe. Şcoala lui Goll a căutat să purifice ştiinţa istoriei de toate influenţele secundare, în special de tendinţele politice şi naţionale, făcînd din ea ştiinţă pentru ştiinţă. Cere să se aprofundeze istoria mondială şi să se studieze amănunţit izvoarele istoriei. În studiile sale, Goll s'a ocupat de aproape de fraţii boemi, de husitism, şi în general de istoria cehă din secolul al XVIII-lea şi de relaţiile cehe cu Orientul. Goll n'a lăsat o lucrare mare de sintesă, dar ideile sale le-a răspîndit în cariera profesională ca un apostol. El a avut o activitate ingenioasă şi plină de impulsii. Felul cum a studiat el este unicul studiu metodologic din literatura istorică cehă. Confesiunea lui ştiinţifică îşi are basa în filosofia positivistă contemporană. Concepţia lui istorică, spirituală şi fină, a transmis-o şi elevilor, cari, după perioada preparatoare a lucrărilor analitice şi monografice, ajung la primele lucrări sintetice. Spiritele conducătoare ale noii generaţii se găsesc azi în apogeul activităţii lor.

Jaroslav Bidlo (1868), prin studiul său asupra „Fraţilor boemi", este continuatorul direct a lui Goll, iar prin numeroase alte lucrări continuă opera lui Const. Jireček. A făcut studii interesante de bizantinologie, introducînd el această ştiinţă în Boemia. A adus contribuţii interesante în istoria religioasă şi eclesiastică slavă, „Jednota bratrská v prvním vyhnanství". A scris o monografie de popularisare a Rusiei, a studiat relaţiuni polono-cehe, publicînd o lucrare minuţioasă, „Ceští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražsky". In studiile „Historicky vyvoj slovanstva" şi „Slovansky prěhled", o desvoltare istorică a Slavilor şi o privire generală asupra lor, autorul dă pentru prima oară în literatura mondială o expunere complectă şi explicativă a evoluţiei tuturor Slavilor pănă în epoca mai recentă. În aceste lucrări, ca şi în cunoscuta lucrare „Dějiny Slovanstva" („Istoria slavă"), care sînt foarte preţioase, Bidlo este un slavofil convins, care, în acelaşi timp, a urmărit, ca un realist cu ochiul critic, desvoltarea lumii slave în trecut ca şi în present. Este cel d'intăiu istoric ceh care a re-

www.dacoromanica.ro

cunoscut importanța studiului istoriei și limbii românești, ocupîndu-se și interesîndu-se de aproape de noi și deșteptînd printre elevii săi interesul pentru istoria românească, cum este casul cu Iosif Macurek, care a studiat în arhivele și bibliotecile din țară, găsind destul material nou pentru istoria cehoslovacă.

Vaclav Novotny, după Palacky, este cel d'întăiu care a scris o istorie a poporului ceh, cu aceiași adîncime ca și predecesorul său. A studiat amănunțit epoca lui Hus, care, grație lui, a devenit o disciplină specială a istoriografiei cehe.

Prof. Iosef Pekar se ocupă, nu numai cu primele timpuri ale istoriei cehe, dar și cu problemele mai noi ale războiului mondial. Meritul lui este de a fi deschis căi noi istoriei economice și a claselor țerănești. Foarte interesantă este istoria lui, „Dějiny ceskoslovenské", Praga 1922, care conține noțiunile cele mai indispensabile și conforme cu ultimele resultate științifice nu numai în istoria politică, dar și în a civilisației.

Iosef Șusta se interesează în special de relațiunile economice și sociale în evul mediu, ca și de chestiunile mai noi ale istoriei economice și politice.

Gustav Friedrich, specialist în știința disciplinelor auxiliare ale istoriei, a publicat „Codex diplomaticus regni Bohemiae". Director și profesor la Arhivele superioare, a unit tradiția de la École des Chartes din Paris cu metodele amănunțite ale Institutului istoric din Viena. Iar savanți cunoscători ai dreptului sînt *Karel Kadlec,* care a studiat istoria juridică și constituțională a Europei Centrale și a Slavilor. A scris o carte foarte interesantă despre Valahi și dreptul valah referitoare la istoria românească, „Valași a valašské právo", Praga 1916. Pentru istoria antică slavă Cehii au lucrările cele mai bune, represintați fiind prin savantul *Lubor Niederlé,* care a continuat și completat pe Safarik, scriind o operă vastă despre antichitatea slavă. Este lucrarea „Slovanské starožitnosti", resumată și în limba francesă, „Manuel de l'Antiquité slave, I, l'histoire", Paris 1923, și vol. al II-lea, „La civilisation", Paris 1926.

În ceia ce privește istoria literaturii cehe și slovace, considerată ca ramură auxiliară a istoriei propriu-zise, este aceia a lui J. V. Novák și Arne Novák, „Přehledné dějiny literatury české od nejstarších až do politického obrození".

Istoriografia cehoslovacă se îmbogățește mereu cu publicații

www.dacoromanica.ro

de izvoare, lucrări generale istorice, cărți de științe ajutătoare, opere locale și regionale, genealogii, studii de numismatică, topografie, de instituții, de științe politice și sociale, cercetări de istorie economică și istoria artei. Apoi revistele istorice, menite să răspîndească în toate colțurile republicei știința istorică, între care mai importante sînt „Časopis národního musea", cea d'întăiu revistă științifică cehă, care are mare importantă pentru desvoltarea științei cehe în începuturile ei modeste, „Husitsky Archiv", o revistă periodică, dînd monografii din istoria mișcării husite, „Studie a texty k náboženskym dějinám českym", „Ottův Slovnik Naučny" (o enciclopedie cehă), etc. și revistele arhivistice, „Archiv česky" și „Zprávy zemskeho archivu v Praze" (un memoriu al arhivelor provinciale din Praga), etc.

N'am amintit decît lucrările mai caracteristice referitoare la istoria cehă, căci celelalte, lucrări admirabile, sînt lucrări de specialitate.

Istoricii cehi, bătrîni și tineri, merită o deosebită atenție pentru rivna pe care o depun spre a scoate la lumină trecutul lor istoric. Sînt un bun exemplu pentru noi și pentru ceilalți vecini ai lor.

Praga, 1929. **Elena Eftimiu.**

Contribuțiuni la cunoașterea legăturilor Bisericii românești cu Patriarhia de Alexandria

Legăturile noastre cu Răsăritul ortodox sânt numai în parte cunoscute. Studiile publicate până acum au cercetat în deosebi relațiile cu Patriarhia constantinopolitană. Ni lipsesc monografii în care să se arăte până în amănunt legăturile pe care le-am avut chiar cu îndepărtatele Patriarhii răsăritene, pentru ca din acestea să se poată scoate o lucrare de sinteză.

Cu Patriarhia din Alexandria am avut relații strînse, de și încep abia la sfîrșitul secolului al XVI-lea și țin numai până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Din treisprezece Patriarhi cari păstoresc în acest timp, opt vin prin țerile noastre (Chiril Lucaris, Mitrofan Christopulos, Samuil Capasulis, Gherasim Palada, etc.); unii sînt ridicați în

www.dacoromanica.ro

Scaun cu ajutorul Domnilor romîni, alţii sînt învestiţi aici la noi, iar din mănăstirile noastre nouă au fost închinate Alexandriei [1].

Gherasim Paladà, originar din Creta, fost Mitropolit al Castoriei, a fost ales Patriarh al Alexandriei la 25 Iulie 1688; la 1710 s'a retras de bună voie, a făcut paretisis în regulă, după ce a stat pe Scaunul Alexandriei douăzeci de ani.

De la Samuil Capasulis, urmaşul lui pe Scaunul patriarhal (1710-1723), ni-au rămas între altele două autografe care ni spun cele de mai sus [2].

Într'un manuscript din Biblioteca patriarhală de la Ierusalim, cu no. 223, fol. 72, se află actul demisiei lui Gherasim, în care el însuşi confirmă că se demite de bună voie de pe tron la 1710 [3].

Cu Domnii noştri de la sfîrşitul secolului al XVII-lea Gherasim, ajuns Patriarh, a stat în strînse legături, mai ales cu Constantin Brîncoveanu, la Curtea căruia a trăit o bună bucată de vreme.

Prima dată îl întîlnim pe Gherasim la noi în ziua de 27 Martie 1693, la moartea lui Constantin Cantemir, cînd a cetit prohodul înmormîntării împreună cu alţi trei Patriarhi; unul de Ierusalim, altul de Antiohia, el, şi Iacov, mazilit de la Ţarigrad [4].

După moartea lui Cantemir, Gherasim rămîne în Moldova; în ziua de 29 Martie din acelaşi an 1693, unge Domn — de şi numai pentru cîteva săptămîni — pe învăţatul Voevod Dimitrie Cantemir (29 Martie-18 April) [5].

Din Moldova trece în Ţara-Românească, la Brîncoveanu, şi revendică, în anul următor, drepturile Patriarhiei asupra mănăstirii Stăneşti, pe care o iea în stăpînire. Cît a rămas la Curtea lui Brîncoveanu, nu se ştie. In *Cronicarii greci*, Erbiceanu a publicat o scrisoare a lui Gherasim, de cuprins retoric, nedatată.

---

[1] Fragmente din lucrarea cu privire la legăturile noastre cu Patriarhia de Alexandria presintată la Facultatea de Teologie şi premiată cu premiul Hillel. Studiul întreg — revăzut şi adăugit — va apărea în curînd.

[2] Publicate de Papadopulos-Kerameus în Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος, III (1890-1), pp. 504-7.

[3] *Ibid.*, pp. 507-509; şi Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, I, p. 308; carte pusă mie la îndemînă de profesorul mieu, d. Demostene Russo.

[4] *Opere*, VII, *Vita Constantini Cantemiri*, pp. 75-76.

[5] *Ibid.*, p. 76.

www.dacoromanica.ro

În cuprinsul scrisorii, după ce laudă pe Dionisie, Patriarhul Constantinopolului, se adresează lui Brîncoveanu şi poporului romîn cu sfaturi şi încheie cu dorinţa ca Domnul să-i răspîndească scrisoarea, anume compusă *„pentru ca să se răspîndească printre mulţimea credincioşilor folosul celor scrise împreună cu reputaţia numelui tău pios“*, de care el se convinsese personal [1].

Constantin Brîncoveanu a exercitat o mare înrîurire asupra Bisericii răsăritene prin banii şi oamenii săi: dovadă aceste scrisori care-i recunoşteau un imperialism cultural-religios asupra Răsăritului ortodox [2].

In al douăzecilea an al Domniei lui Brîncoveanu (1708), Gherasim vine din nou în ţară la noi, „slab şi bătrîn foarte“ [3]. În Cronica lui Radu Greceanu, publicată de Ştefan Greceanu, se descrie pe larg ceia ce a făcut aici Gherasim de data aceasta. Tot atunci se afla în ţară la noi şi Hrisant Patriarhul Ierusalimului. Fac împreună slujba la serbătorile Naşterii Domnului din acel an, în bis rica Sf. Gheorghe din Bucureşti, încunjuraţi de alţi patru arhierei străini; Clement Udrianul, Axente Sofianul, Maxim al Ierapolei şi Mitrofan de Nisa, „cu mulţime de preoţi şi diaconi“ [4]. Predica însă este ţinută de Gherasim, care rămîne mai departe aici. În ziua de Bobotează din anul următor, Patriarhul Alexandriei slujia în faţa solului venit la Bucureşti de la Domnul Moldovei, Mihai-Vodă. Tot atunci se întîmplă moartea Mitropolitului Teodosie, care păstorise peste patruzeci de ani. Slujba înmormîntării a fost făcută de cei doi Patriarhi aflători în ţară, şi tot ei, după înmormîntare, fac alegerea lui Antim de la Rîmnic în Scaunul de Mitropolit, potrivit voinţii şi indicaţiilor din testamentul lui Teodosie, ceiit în faţa Domnului şi a boierilor [5]. Trebuie remarcat faptul, interesant pentru cunoaşterea raporturilor noastre cu Bizanţul, că, de şi se aflau în ţară doi Patriarhi, Domnul trimete la Constantinopol pentru întărirea alegerii.

---

[1] „Διὰ νὰ ἐζαπλωθῇ τὸ ὄφελος ἀντάμα μὲ τὴν φήμην τοῦ εὐσεβεστάτου σοῦ ὀνόματος εἰς το πλῆθος τῶν ορθοδόξων χριστιανῶν“; *o. c.*, p. 99.

[2] Iorga, în *An. Ac. Rom.*, s. II, XXXVII, no. 4.

[3] Cronica lui Radu Greceanu, ed. 1906, p. 180.

[4] *Ibid.*, p. 180.

[5] *Ibid.*, p. 181.

www.dacoromanica.ro

Confirmarea vine şi amîndoi Patriarhii fac instalarea lui Antim în Scaunul metropolitan din Bucureşti în Dumineca Ortodoxiei. Slujba înaintea Domnului şi a boierilor o face Gherasim [1].

În Octombre din acelaşi an, a avut loc nunta fiicii lui Brîncoveanu, Bălaşa, cu Manolachi, fiul lui Andronachi Lambrinò, din Constantinopol, şi Gherasim ceteşte „moliftele sfintei cununii" [2], iar Hrisant al Ierusalimului ţine loc de naş în lipsa din ţară a boierului Constantin Cantacuzino.

Tot Gherasim face slujba unei a doua cununii în palatul lui Brîncoveanu, cînd fiul lui Vodă, Ştefan, se căsătoreşte cu fata lui Ilie Cantacuzino [3].

Om foarte învăţat, Gherasim a făcut parte din cercul de învăţaţi exotici cari se aflau în jurul lui Brîncoveanu şi cari considerau Ţara-Românească tocmai ca o a doua patrie a lor. El s'a amestecat în preocupările noastre culturale şi a colaborat cu noi. Gherasim sfătuieşte pe Brîncoveanu să tipărească trei volume din Didahiile lui Ioan Gură de aur, care nu ajung să vadă lumina tiparului din causa dascălului Marcu, conducătorul tipografiei [4].

La 3 Martie 1709, Gherasim pleacă spre Alexandria, încărcat cu daruri. Domnul i-a dat „car cu cai, rădvan, un bulucbaşă de seimeni, şi dăruindu-i atât Măria Sa cît şi boierimea ţerii, cine cu ce a putut" [5].

În vara anului 1889, episcopul Ghenadie Enăceanu, călătorind la mănăstirea Hurezi, găseşte un manuscript, jumătate în greceşte, jumătate în româneşte, cu următoarea însemnare: „Carte scrisă cu mîna grecească şi românească către Constantin-Vodă Brîncoveanu", asupra căruia face un studiu [6], iar manuscriptul îl depune în biblioteca Academiei Romîne [7].

Splendidul manuscript este compus din 136 file scrise şi trei nescrise, foarte bine păstrat, împodobit cu o bogată ornamentaţie, din care causă Ghenadie credea că tehnica manuscriptului este de aiurea, nu de la noi.

---

[1] *Ibid.*, p. 182.
[2] *Ibid.*, p. 185.
[3] *Ibid.*, p. 187.
[4] Erbiceanu, *op. cit.*, p. 104.
[5] Radu Greceanu, *o. c.*, p. 189.
[6] *An. Ac. Rom.*, s. II, secţia literară, XII, p. 197.
[7] Manuscriptul Academiei Romîne no. 766.

www.dacoromanica.ro

Autorul manuscriptului este Gherasim, Patriarhul Alexandriei, şi din cuprins se vede că este un panegiric al lui Constantin-cel-Mare, închinat, împreună cu o epistolă, lui Brîncoveanu. Motivul care a îndemnat pe Gherasim să dedice panegiricul lui Brîncoveanu, îl spune singur: „pentru că am auzit din gura ta de multe ori cuvinte cinstitoare de Dumnezeu pentru buna cucernicie temătoare de Dumnezeu a marelui Constantin“ [1]. Gherasim asamănă viaţa lui Brîncoveanu — pe care o cunoştea foarte bine — cu a lui Constantin-cel-Mare, Panegiricul e o colachie bisericească fără nicio valoare literară Are o singură calitate: ornamentaţia artistică.

Data panegiricului este 1692, anul în care se sfinţeşte mănăstirea Hurezi, căreia i se dă ca hram „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena“. Mitropolit era Teodosie.

Afirmaţia lui Ghenadie că Patriarhul Gherasim nu a luat parte la sfinţirea mănăstirii şi că panegiricul este copiat în Alexandria, sprijinit, probabil, pe argumentul că lucrul întreg al manuscriptului nu putea fi făcut la noi atunci, nu se poate susţinea [2].

Am văzut mai sus că în Mart 1693, cîteva luni după sfinţire — care a avut loc în ziua de Sf. Împăraţi din anul 1692, data manuscriptului —, Gherasim se găsia la Iaşi. Este sigur că a copiat manuscrisul aici la noi; Atanasie, călugăr la Agapia, l-a tradus, meşterii de la Curtea lui Brîncoveanu l-au legat frumos şi în urmă l-au dăruit Domnului, însoţindu-l cu o scrisoare. Astfel înfăţişînd lucrurile, nu este exclusă chiar participarea lui Gherasim la sfinţirea mănăstirii. El cunoştea bine pe Domn cu mult inainte de 1692 [3], cunoştea Curtea domnească şi pe Mitropolitul Teodosie, pomenit dese ori în panegiric.

Activitatea lui Gherasim se manifestă şi polemic. De şi miluit în repetate rînduri de către Brîncoveanu, Gherasim nu-şi uită de îndatoririle sale. Cînd Ioan Cariofil — care se îndoia de presenţa reală a Mîntuitorului în sfînta Euharistie — se găsia la Curtea lui Brîncoveanu, Gherasim nu se sfieşte să-i spună Domnului ţerii că „legile lui Dumnezeu nu s'au dat pe munţii Ţerii-Româneşti, ci în Constantinopol de către Împăraţi şi Si-

[1] Ghenadie Enăceanu, *o. c.*
[2] *Ibid.*, p. 198.
[3] Radu Greceanu, *o. c.*, p. 18.

www.dacoromanica.ro

noade; dacă are ceva de spus Cariofil să mergem împreună la Constantinopol şi să vorbească“ [1].

Ioan Cariofil fusese condamnat pentru eresie de un sinod local în Constantinopol, iar la 1694 se găsia la Curtea lui Brîncoveanu. Este sigur că numai la îndemnul lui Gherasim Mitropolitul Dosoftei scoate în 1694 Manualul împotriva învăţăturilor lui Cariofil.

Către sfîrşitul vieţii Gherasim a reluat legăturile cu Domnii Moldovei şi în deosebi cu Nicolae Mavrocordat. În Hurmuzaki, XIII, p. 418, avem o scrisoare a lui Nicolae Mavrocordat, din 20 Novembre 1709, către Gherasim, în care-i spune că a fost numit Domn al Moldovei şi-i cere să se roage pentru el. Cînd Nicolae Mavrocordat capătă Domnia pentru a doua oară (25 Septembre 1711), scrie o lungă scrisoare lui Gherasim, care demisionase din Scaunul patriarhal în 1710, în care îi arată trista stare de lucruri din Moldova în contrast cu ceia ce lăsase el la plecarea din întăia Domnie. Cărturar de frunte şi bun cunoscător al filosofiei antice, Nicolae Mavrocordat găsia momente de înălţare sufletească adîncind pe Platon şi Aristotel: *„uneori divinul Platon mă răpeşte în chip dumnezeiesc cu arta magică a ideilor; alte ori Aristotel ne vrăjeşte filosofînd asupra eticei“* [2].

În Moldova, Patriarhia de Alexandria era singura dintre Bisericile răsăritene care nu avea nicio mănăstire închinată. Greşeala aceasta, cum o socotia Nicolae Mavrocordat, trebuia îndreptată. El a închinat, cu această ocasie, Alexandriei Mănăstirea Hangu, închinare pe care o întăreşte Constantin Mavrocordat în Octombre 1714 „ca să fie ajutoriu“ [3].

Ultima scrisoare a lui Mavrocordat către Gherasim este datată 11 Ianuarie 1714, cînd el nu mai era Patriarh [4].

---

[1] Erbiceanu, *o. c.*, pp. 37 şi 185; Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, ed. I, vol. I, pp. 414, 415.

[2] „Καὶ ὅτέ μεν ἡμᾶς ὁ θεῖος Πλάτων δαιμονίως παραπέμπεται τῶν λόγων ταῖς ἴυγξι, ὅτε δὲ Ἀριστοτέλης μερὶ τὰ ἤθη φιλοσοφῶν καταθέλγει“; Hurmuzaki, *o. c.*, textul scrisorii în întregime. În vol. XIV, p. 540, e publicată o scrisoare a lui Nicolae-Vodă către *Serafim*, Patriarhul Alexandriei. Este o eroare a lui Legrand; a fost trimeasă tot lui Gherasim. Un Patriarh cu numele de Seratim n'a existat la Alexandria în acel timp.

[3] Neculce, ed. Kogălniceanu, p. 420.

[4] É. Legrand, *Épistolaire grecque vulgaire*. Paris 1888, p. 106; cf. şi pp. 33, 76.

www.dacoromanica.ro

În aceiaşi lună el a încetat din viaţă la Sfîntul Munte şi a fost înmormîntat în mănăstirea Vatopedi, unde se retrăsese, precum mărturiseşte inscripţia de pe mormîntul lui: „a adormit robul lui Dumnezeu prea-fericitul Patriarh al Alexandriei chir Gherasim, în anul 1714, luna Ianuar, indicţia 15“ [1].

După descoperirea acestor acte autentice privitoare la demisia şi moartea lui Gherasim, menţionate pănă aici, fără îndoială că toate ştirile date de Atanasie Comnen Ipsilanti, în a sa „Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν“, ed. G. Aftonidi, Constantinopol 1870, pp. 231 şi 364, nu mai merită să fie luate în samă în ceia ce priveşte pe Gherasim.

Capul lui Gherasim se păstrează ca sfinte moaşte şi acum la mănăstirea Vatopedi din Sf. Munte [2].

De la Gherasim, pe care Daponte îl numeşte „σοφώτατος καὶ ἁγιώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας“, ni-au rămas τρεῖς τόμοι μεγάλοι cu diferite scrieri: discursuri, predici, epistole, etc. [3].

În „Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν“ a lui Comnen Ipsilanti, amintită mai sus, avem un volum de predici ocasionale ale lui Gherasim.

Dimitrie Ionescu,
profesor.

O nouă descriere a Moldovei în secolul al XVIII-lea, de un Suedes.

Kurtze Beschreibung von denen moldauischen Ländern

(Urmare şi sfîrşit.)

Ihr Essen und Trinken.

Wer nun also wenig arbeitet und wenig hat, der isset und trinket auch wenig und schlecht. Die meisten von ihnen wollen nicht einmal Broth essen, sondern mahlen Hirschen, backen alle Tage davon in der heissen Asche oder Offen Kuchen und Brey, verzehren solches mit Milch und Kässe, und sind also vergnügt. Handmühlen haben sie alle in ihren Häussern: so viel sie nun brauchen, so viel mahlen sie alle Tage frisch darauff. Diesse Menage geschieht nicht daraum ob essen und trinken sie nicht

---

[1] Papadopulos Kerameus, Μαυρογορδάτος Βιβλιοθήκη, Constantinopol 1884, p. 122: „Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ μακαριώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κὺρ Γεράσιμος ἐν ἔτη αφιδ', μηνί Ιανουαρίῳ, ιε' ἰνδικτιώνος“.

[2] H. Smirnakis, Τὸ ἅγιον ὄρος, Atena 1903, p. 443; Daponte, în Erbiceanu, *o. c.*, pp. 100-1.

[3] Daponte, *o. c.*

www.dacoromanica.ro

gerne etwas gutes, sondern weil sie es durch ihre Faulheit nicht haben oder bezahlen können. Doch haben sie alle Vieh genug, woran sie sich meistens ernehren. Ihr Trunck ist auch Braha, wie bey denen Tartaren, auch Wein, wer ihn bezahl[en] kan, der doch spotwolfeil; die meisten aber trinken nur Wasser, und diesses so wohl auss Faul- alss Gewonheit, da doch das Land alles Getraide mit weniger Mühe sehr reichlich traget und giebt, und, wie gemelt, wenig darff gearbeitet oder geackert werden.

Religion.

Wie nun ihr Herkommen, Natur, Sitten und Auffführung, also ist auch ihr Glaube und Religion, wie wohl sie sich Christen und zwar griegisches Glaubens bekennen. Doch erstrecket sich der gemeinen Leuthe Wissenschafft in Christenthum nicht weiter alss dass sie fassen können wie sie getaufft sind und das eine heilige Dreyfaltigkeit, auch Engel und Teuffel, auch ein ewiges Leben und Verdamniss sey. Von Gottes Worth und der Bibel wissen sie gar nichts, die wenigsten Pfaffen auch sehr wenig, denn sie nicht einmahl mehr alss lesen, viele aber nicht schreiben können. Was eine Predigt sey, wissen sie im gantzen Lande nicht. Der Pop, Pfaffe, singet die verordneten Lieder und Psalmen (bey niemanden von den Laicis findet man ein Gebeth oder ander Buch) bloss nach der Gewohnheit, welches nebst den Pfaffen selbst die Zuhörer weder recht verstehen, noch ausslegen können. Vor die gemalten Bilder, so wohl in der Kirche alss zu Hausse, welche ein jeder Hausswirth haben muss, und solche anstatt der geistlichen Bücher oder wohl eines Abgottes gebrauchet, fallen sie nieder ob wäre es der Heilige in Person oder Gott selbst. Sie möchten selbige auch wohl anbethen, aber von keinem Gebeth wissen sie nicht, auch das Vater Unsser können in dem gantzen Lande wenig Menschen. Sie fallen nur vor den Bildern, Gross und Kleine, Morgens und Abends, nieder, machen anstatt des Gebeths so viel Creutze vor sich alss sie wollen, und sagen nur die russischen Worte darzu: Hospodi pomiluy, Herr sey gnädig. Viele aber können auch diesse Worte nicht einmal völlig auss sprechen, bücken und creutzigen sich also wohl 20 biss 30 mal, fallen auch auff die Knie nieder, küssen davor die Erde, und, so lange diesse Ceremonien dauern, gehent das Mommel immer: Hospodi, Hospodi, und diesses ist so wohl der alten alss jungen Gebeth. Die Adelichen, so doch in der Schule, theils in der Schule, lesen und schreiben lernen, verstehen etwas mehr.

Der bekannteste Heilige und dess Landess Patron, den sie am meisten venerieren und abgemalt im Hause halten, auch anruffen, ist der Nicolaus, von welchem der gemeine Mann am meisten zu sagen. Weisse geschnitzte Bilder leiden sie weder in der Kirche noch zu Hausse, sondern gebrauchen lauter gemahlte. Auff die

www.dacoromanica.ro

Festage machen sie mehre Bücklinge und Creutze alss in der Woche. Diess ist der Unterscheid dess Gebethens und Gottdienstes.

Fasten.

Doch, damit sie beweisen wollen dass sie rechte warhafftige Christen, und noch darzu von der eintziger wahren Religion sind, so rühmen und fasten sie auch in der That sehr viel und gestrenge, und essen solche Fasttage alles mit Oehl gleich denen Drussen und Moskowittern. Mittwochs und Freitages fasten sie ordinair inssgesamt. Die Verehligten aber noch dess Montags darzu, und dess Sonnabends essen sie Fleisch. Die Advents Zeit, grosse Fasten zu Philippi, 2 oder 3 Wochen, zu Petri Pauli, 4 auch 6 Wochen, halten sie mit ihren gestrengen Fasten, und, obschon die Weiber sonsten von Gottes Wort nichts wissen, so halten sie doch steiff auf die Fasten und auff ihre Ceremonien, ob sie auch gleich wenig, viele aber gar nicht in die Kirche gehen. Den Jungfrauen aber und Jungens siehet mann gar nicht in der Kirche, es sey denn dass sie auff eine Hochzeit oder Couriosität halber hinein gehen, denn sie auch der Pfaffe selbst nicht darin leiden will. Peccatum veniale glauben und wissen sie gar nicht dass es eine würckliche Sünde sey, sondern nur actuale. Wie denn einssmals ein Bauer zu mir sagte, allss ich ihn berede dass er in der Kirche gehen möchte und daselbst zu bethen: „Was soll ich“ (waren seine Worte) „in der Kirche thun, oder bethen, da ich doch keine Sünde und also niemanden todt geschlagen oder gestohlen habe? Jhr Soltaden aber sint sündige Leuthe und habe[n] Ursache zu bethen, ich aber nicht“.

Adaus: N. B. Ehe die gestrengen Fasten angehen, halten sie die Maslenice (Butter-Woche), wo sie noch alles mit Butter essen, um nicht die Magen mit strengen Fasten zu verderben.

Festtage.

Weinachten, Ostern, Pfingsten, absonderlich der Heiligen Tage und alle andere Feyertage celebrieren sie, aber nach dem julianischen Calender. In der Kirche lauten sie mit Glocken und schlagen aber auch allezeit auff Bretern mit einem holtzern Hammer, welches an der Kirchen oder auff den Thüren anerhanget ist. Auff Ostern schlagen und lauten sie gedoppelt, auff Heilige 3 Konige reithen der Hospodar und Bischoff auss und segnen das Wasser. Auff die grossen Feyer- auch Apostell- und heilige Tage tragen sie meist alle ihr Essen in die Kirche, damit es geweihet werde, und stehen offt die Kirchen so voll mit Schüsseln dass man nicht davor gehen kan, und diesses im Mittelthеil der Kirchen. Denn jede Kirche in 3 Theile abgetheilet: ein Theil hinder dem Altar, wo das Allerheiligste sein soll, hernach wo der

www.dacoromanica.ro

Altar stehet, und denn noch einss, wo die Weiber stehen bleiben, dass Mann Volck aber in der Mitte. Zwischen Ostern und Pfingsten gehen sie alle Donnerstage mit Bilderfahnen auff das Feld in Procession, und der Pfaffe segnet das Feld, damit es eine fruchtbare Ernde bringen möge. Dass sie aber darbey bethen solten, davon wissen und können sie nichts, und sagen wohl die Pohlen recht nebst diessen Sprüchworthen: Polski most, niemiecki Post, a wolloski nabozenstwo, to wzistko plasenstwo. Mag so viel heissen: „Polnische Brücken, der teutschen Fasten und der Wallachen Gottes Dienst ist lauter Narrenwerck". Auff Ostern, wenn sie sich einander begegnen, küssen sie sich und die Worte darbey sagend: „Christos phoschris" [1], und dieses continuiren sie biss auff Himmelfarth; sagen auch kein ander Worth zum Gruss oder beym Trücken alss nur einer, anstatt: guten Morgen, prosit, etc. „Christos phoschris", „Christus ist erstanden"; der Andere antwordet: „Phosteres chris" [2]. Auch geben sie und schencken rothe Eyer und begiessen sich die Ostertage starck mit Wasser und brauchen sonst allerhand Narredey und Gauckelwerk, werffen auch gar an solchen Tagen ihre Pfaffen inss Wasser, oder er muss sich von ihnen mit einem gutten Schmauss losskauffen [3].

Sacramenta.

Bey diessen allen halten sie sich nebst denen Russen alleine, unss aber vor keine Christen, weil wir an ihren Fasttägen Fleisch essen, vor denen Bildern keine Creutze machen und sonsten ihren Aberglauben nicht folgen. Die jüngen Leuthe beuchten nicht, sondern nur oder auch sehr wenig Alte, und wissen dass die Tauffe und Abendmal ein Sacrament sey. Das gesegnete Brodt bey ihnen ist nicht Hostia, sondern würklich, welches von den Pfaffen in Würffel geschnitten und denen Communicanten aussgetheilet wird. Sie nennen solches Proskuri [4]; sie schücken es auch per laicos denen Krancken über Feld zu, oder geben es auch mit nacher Häusse. Alss ich in Furszany unter Oriowo stund, wurde mein Werth [5] todt krank, in dem Dorffe aber war kein Pop, sondern in der Stadt. Ein Weib aber aus dem Hausse ging dahin umb den Pfaffen zu dem Kranken zu bringen, damit er ihm das Abendmal reichen solte. Es war ihm aber vielleicht nicht gelegen, sondern

---

[1] Христос воскресе.

[2] Воскресе Христос.

[3] Variantă: „An die Bauren auf einem Pflug und schleppen ihn, Peitschen in der Hand, nach dem Wasser zu; er schlägt braf auf sie loss und lässt sich hernach entweder heim, oder kaufft sich loss".

[4] Prescuri.

[5] Wirth.

www.dacoromanica.ro

er gab in einer Glasse den gesegneten Wein und in einem Tuche geschnittene Proskuri dem Weibe mit, welches sie nacher Hausse brachte, und in einem Löffel beydess zusammen gemischet dem Kranken eingabe, da ich mit Erstaunen zu gesehen und mich dess gantzen Handelss darum befraget. Bey denen Armenianern habe ich gleichfalss gesehen dass auff denen Weinachtes Feyertagen Kinder von zwey biss drey Jahren alt das Abendmal in der Nacht in der Kirche nebst ihren Eltern genossen haben.

Wollen unssere Todten nicht bey ihren begraben lassen.

Bey diessen so herrlichen Christenthum verachten sie unssere Religionen und sind dabey so eigensinnig, dass sie auch nicht einmahl unssere Todten bey den ihrigen oder selbigen Kirchhöffen gerne wollen begraben lassen, ob sie endlich gleich glaubeten und überzeuget blieben dass wir Christen waren, ob wir schon ihre Fasten nicht hielten, in welchem Schein ihr gantzes Christenthum bestehet. Alss ich in Fourszany den seeligen Major Radeker begraben liess, erlaubten sie mir im geringsten nicht dessen Grab auff oder nechst an den Kirchhoff, sondern ich musste selbiges abgelegen machen lassen, welches ich noch per force durch beygestelte Dragouner Wacht thäten, und dennoch liessen sie sich verlauten dass sie den Cörper wieder aussgraben würden, welches aber hernach wohl unterblieben. Die einfältigen Leuthe sagten: Bey der Aufferstehung werden ihn unssere Landessleuthe nicht kennen, und es hernach darum unter ihnen ein grosses Gezäncke geben; welches zu verhüten, ihr ihn auff das Feld begraben möget; von welcher Meinung sie unmüglich zu bringen waren. In Warnice war ein aparter Kirchoff vor die unssrigen gemacht, doch liegt der seelige Obriste Ribbing auff dem wallachischen begraben.

Wenn ein Armer bey ihnen stirbt, und hat nicht Mittel begraben zu werden, so legen sie den Cörper auff ein Bredh auff die Gassen, wo die vorbeygehenden opfferen zu dessen Begräbniss.

Klöster und Pfaffen.

Nicht viel klüger und einerley Meinung ist auch ihre gantze Clerisey und ungeschickete Pfaffen. Das gantze Land ist überal voll von Klöstern, deren einige in denen Städten, viele aber auff dem Lande und von denen Dorffern theils abgesondert gebauet sind, und solche so wohl männliches als weibliches Geschlechts. Die meisten essen darinnen Zeitlebens kein Fleisch, und halten gestrenge Fasten. Ihr Gottesdienst und Andacht aber ist desto laulicher, gehen auch darbey auss und hin wo sie wollen. Die Mönche werden Kalugari, die Nonnen aber Kallugarici genennet, und sind diesse gemeiniglich die ärgsten Huren, welches Hand-

www.dacoromanica.ro

werck sie bey ihrem Herumstreichen und Betteln nach Gefallen treiben können. Zwar ist diesses kein Wünder dass sie sich also aufführen und ihre Monasteri (Klöster) so verunreinigen, denn, wenn eine Pfaffen-Weib, oder auch bissweilen andere, von ihren Manne, Hurerey wegen, geschieden wird, so muss sie in das Monaster gehen und eine Kallugarice bleiben; mit diessen nun können auch die Jungfrauen Kallugarici auffgezoget und angeführet werden; welchen schönen Leben- und Keuschheit Wandel satsam offenbar und zu sehen ist. Die Pfaffen, alss Plebani, Poppi oder Preuti genant, haben Weiber, Popassa, Preutassa genant: wenn aber die erste stirbt, so dörffen sie nicht wiederum zum andern Mal heurathen: darum sie auch gemeiniglich die jüngsten Mädgens nehmen.

Unter einem Nahmen wird die gantze Geistligkeit genent Swienczeniki (geheiligte Personen) und werden von denen Laicis mit Händküssen venerieret. Auch haben sie die Gewohnheit dass sie die auff eine Arth gemachte Mützen vor niemanden, er sey gross oder klein, auch selten in der Kirche, abnehmen, tragen aber sonst schlechte Kleidung, theilss schwartz, violet und auch braune. Am ersten kann mann sie von den andern an der Mütze und langem Barth von denen andren Leuthen unterscheiden; sonsten ihr Lebens-. Wandell wenig von der anderen Gemeinen seculari-siert ist, denn mit denen Bürgern und Bauern, auch ihren eignen Weibern und Kindern gehen sie in alle Wein-, Brandewein- und Schenckhäuser, setzen sich en cammerad mit ihnen nieder und sauffen sich hauptsächlich, mancher wohl alle Tage voll, wenn auch gleich mannich mal der Gottesdienst darüber versäumet wird, da er zwar ohnedem so manchen lieben Vor- alss Nachmittag alleine in der Kirchen (Be Czier Kiew [1] nennen sie selbige) seinen gewohnlichen Gottesdienst hält, dass ausser ihm keine Seele dahinein kommet. Viel Liechter brennen sie bey dem Gottesdienst an, absonderlich auf denen Festagen; wenn die alten Weiber endlich ein mal in die Kirche kommen, so bringen sie und brennen auch an vor greissen Bildern und Heiligen sehr viel grosse und kleine Lichter, denn knien sie davor nieder, machen Creutze und Bücklinge tausent genug, küssen vielmal die Erde mit diessen Worten, Hospodi pomiluy, und diesses ist alle ihre Opffer und Gebeth, welches sie vor ein nöthig und herrliches Werck eines Christen halten; ausser dem aber nebst den Fasten nichts mehr thun und auch wissen.

Geistliche Ordnung.

Über die Poppi sind districtweise gesetzet Protopoppi, so viel alss Superindententen(!); über diesse aber inssgesamt, wie auch

[1] Biserică.

www.dacoromanica.ro

Kallugari und Kallugarici sind die Wladici, Bischöffe, die alle Poppi, Protopoppi, Kallugari und Kallugarici einweihen, und von diessen, nebst noch ihren andern Gütern, ihr Revenuen haben. Die Poppi leben meist von Accidentien und eigner Feldarbeit, denn sie wenig Sold haben, ausser von denen Kindtauffen, Hochzeiten, Begräbnissen, Seelenmessen, wie auch Speissen so in die Kirche gebracht werden, bekommen sie ein weniges. Das Oberhaupt der Kirchen im gantzem Lande oder oberster Bischoff ist der Metropolit, Ertzbischoff. Und diesse alle erkennen vor der gantzen griegischen Kirche Oberhaupt den Patriarchen von Constantinopell, deme sie auch gehorchen und darbey contribuiren müssen. Diesser war zu meiner Zeit von Constantinopell in Wallachey und diesses Land gekommen um bey denen Kirchen und Geistlichkeit Revision zu halten.

Tracht und Kleidung der Inwohner.

Der Mannes Personen Tracht und Kleidung ist eine Mütze auff ihren halb geschornen Haupte, und die gantze Mondour auff altväterische pohlnische Mode gemacht, und also auch anjetzo wenig von ihnen unterschieden, und eben solche Mode ist in der Wallachey. Die Weibes Personen inss gesamt aber tragen sich auff eine sonderliche Arth, und, solte mann eine von ihnen in solcher Kleidung nach unssern Landen bringen, so würde sich jedermann darüber höchst verwundern und vor ein Miracul selbige ansehen. Und ist die türckische Weibertracht mit ihren Hossen noch viel erbarer alss dieser über alle maasen üppige.

Der Weiber und Jungfrauen Tracht.

Die Jungfrauen tragen ein blosses geflochtenes Haar, damit man sie von den Weibern oder auch Huren unterscheiden könne. Wenn sie aussgehen, so winden sie sich bissweilen, nur wenn es kalt oder klarer Sonnenschein, ein gesticktes Tuch um den Kopff und Gesichte, fast wie die türkische Weiber, dass mann kaum die Nasse und Augen siehet, doch an Orth und Stelle nehmen sie solches wiederum ab, damit mann erkenne dass sie Jungfern seyn, und, so es ein Mädgen versiehet, über Hurerey ertappet wird oder gar ein Banckbein bekomt, so schneiden sie ihr die Hare ab, oder sie muss stetes alss die Weiber mit eingedeckelten Haaren gehen. Auch lassen die Weiber schon von ersten Hochzeit Tage an ihre völlige und auffgeflochtene Haare nimmermehr einer Mannes Person sehen, und, wenn sie sich auff oder einflechten, so verbergen sie sich so lange an einem absonderlichen oder einsamen Orthe damit sie niemand sehe ; solte aber in der Geschwindigkeit eine Mannesperson darzu kommen und sie nicht so balt sich einwinden können, so decken sie sich mit einem Tuche zu und

www.dacoromanica.ro

schämen sich recht dessen dass man sie unversehens erblicket. Sie sagen dass es ihnen, die nunmehr keine Jungfrauen mehr, nicht gebühren weiter ihre blossen Haare zu weisen.

Die übrige Tracht ist bey denen Weibern und Jungfrauen einerley. Am Halsse tragen sie rothe- und allerhand Corallen, in den Ohren auch inssgesamt grosse Ohrengehencke. Auff ihrem Leibe haben sie ein feines Hembde, in vier Strichen hinden und vorne, von oben biss unten an Saum, der auff die Füsse reichet, einen Finger oder noch breiter, mit allerhand Seide, auch Gold und Silber gesticket. Die Ermel daran sind etliche Elen lang, auch so gesticket: die wickeln und drehen sie um den Arm ein und auff. Um den Leib tragen sie eine seidene, andere auch mit Gold gewirckter Scherpe, anstatt eines Gürtels, Pru [1], genant auf ihre Sprache. Keinen Unterrock oder Chameloke tragen sie, sondern anstatt dess Rockes winden sie ein seidenes Tuch um sich herum, Fota genant. Dieses ist blau und roth mit grossen Strieffen, auch andere mit Gold durch gewirket und nicht über drey Elen breit und lang: sie legen es halb oder gantz gedoppelt, auch einfach, um sich, alss bey unss die Weiber ein Schürztuch, doch von hinden zu, strecken es oben und vorne in die Scherpe über ein ander ein, und das so glatt, um den hindersten s. v.[2] und Beine, alss es immer möglich (denn je klatter es lieget, je schöner es bey ihnen stehet, dass man die Schincken recht erkennen kann), vorne aber ist es, wie gedacht, als ein Schürztuch offen; das Hembde aber, ja der Leib darunter, wenn es, wie auch gemeiniglich, zart, zu sehen, absonderlich wenn der Wind die Fota von einander wehet. Diesse Positur kan ein junger Mensch unmüglich ohne Regung des Geblüthes anschauen, da sie (die Weibspersohnen) noch über diess ein freches, aber auch meistens darbey schönes Gesichte praesentieren.

Auff denen Füssen tragen sie keine Strümpffe, sondern nur gelbe Sileffeln mit hohen spitzigen eissernen Absätzen, bissweilen auch Saffian Strümpffe und solche Padtoffelln. Viele gehen auch barfuss, in türkischen Pantoffeln, die ohne Ahsätze getragen werden. Die Brüste sind unter dem blossen Hembde frey zu sehen, und findet man bey ihnen keinen Oberrock, selten aber ein Wams, nur biss über die Knie gemacht: dass hengen sie gantz negligent, welcher es beliebet, bissweilen über die Achseln, und haben offt im gantzem Hausse alle Weibspersonen nur ein solches, und welche aussgehet, und es verlangt, die wirfft es um sich. Die Adelichen tragen sich auch alle auff diesse Arth, darüber aber einen langen Oberrock, oder Chamoloke [3], biss an din Erde,

[1] Briu.

[2] Sub venia, „cu iertare".

[3] Camilafcă, *camelot.*

www.dacoromanica.ro

auff türckische Manier, fast gleich weit, und nicht nach dem Leibe gemacht. Alles Weibessvolck hat die Mode dass sie keiner Mannesperson qver über den Weg gehen, wenn er auch noch einen gantzen Büchssenschuss von ihr und darzu ein Betler were, sondern sie bleiben stehen biss er vorbey ist, vorgebend dass sie dem Mannesvolcke alle Ehrerbietung, Reve- und Praeference zu geben schuldig weren. Die Geringen lauffen wohl in Winter barfuss über den Schnee, wie wohl sie auch nicht viel, wenn es kalt ist, aussgehen. Reine in der Wäsche, ob sie gleich nicht viel haben, halten sie sich auch, und, wenn sie auch nur ein Hembde hatte, wird sie es in geheim waschen und trücken, damit sie nicht schwartz auffgezogen komme.

Statur und Ansehen.

Mannes und Weibess Volck sind meistens mittelmässiger Statur, und sehen in der Jugend alle sehr wohl auss; werden aber bald alt, denn die Männer schon in 30-ten Jahre die Bärthe wachsen lassen, und diesses verstellet sie gleich. Unter denen jungen Purschen gibt es rechte schöne Kerls, doch ist das nicht zu wundern, denn in dem gantzen Lande das Frauenzimmer über alle Maasen schön ist, haben alle inss gesamt kohlschwartze Haar, solche Augen und Augenbraunen, und sehen darbey meist im Gesicht alss Milch und Bluth und die Augen darinnen alss ein Carfunkel auss. Ihre Hauth am gantzen Leibe ist weiss und zart und bey vielen findet man die schönsten Händen. Auff in Lande und bey den Bauren so gar findet man so vollkommene schöne Jungfrauen und Weiber alss mann nimmermehr bey unss in Teutschland siehet, wenn auch gantze Dörfer von adelichen Familien bewohnt weren, und sind nicht wenig Bauermädgens capabel, an Ansehen und Schönheit, von Haupte biss zum Füssen, die vornehmsten von Adel zu beschämen. Diesses haben sie nun so wohl von Geburth alss auch Müssiggang.

Arbeiten ungerne und wenig.

Das Mannes Volck arbeitet wenig, noch weniger aber das Weibs Volck, und kan mann fast in dem gantzen Lande nicht einen Tagelöhner, Faulläntzer ober genug bekommen. Das gantze Jahr durch nehet sich das Weibs Volck etliche Hembder und Tücher und sticken solche, und sonsten thun sie nichts alss etwas kochen und auffräumen, wollen auch lieber inss gesamt Hunger leiden alss arbeiten, und ist es schwer hier einen Dienstbothen zu bekommen, die Mädgens aber wollen fast gar nicht dienen, wenn sie auch noch so arm slnd.

Sie wohnen im Walt und frieren bissweilen in der Stube, weil niemand Holtz hacken will. Das Wildpreth lauft um und in ihre

www.dacoromanica.ro

Häusser hinein, dasselbige aber fangen sie nicht. An fischreichen Wassern und Teichen sind ihre Häusser, fangen doch keine oder wenig Fische und, in summa, was bey unss Königen und Fürsten frey, das haben hier die Bauern gemein. Windhunde halten die Bauren: mit diessen gehen sie bissweilen, wenn es ihnen ankomt, auffs Feld, jagen damit Hasen und Reh nach ihrem Gefallen, und wer nicht faul, kan sich also recht wohl erlustigen. Wir haben zu Zeiten unter etlichen Officiers den Tag über 30 biss 40 Hasen gesetzet, und sind die Windhunde in diesem Lande die besten so ich noch jemals gesehen. Viele gehen alleine auff das Feld und bringen den Hasen nacher Hausse, andere fangen gantz alleine eine Rehe. Diesser vortrefflichen Lust aber bedienen sich die Inwohner gar wenig. Abgerichtete Falcken haben sie auch wenig oder gar keine, da doch die Türcken und Tartaren viel darauff halten.

Durch Müssiggang kommen allerhand Laster.

Weilen nun bey ihrem Müssiggang das Brodt dennoch ohne grosse Müh ihnen in das Hauss komt, so kan auch darbey nichts erfolgen alss lauter schändliche Laster. Zur Unzucht, Hurerey und dergleichen sind beyde Mannes und Weibes Volck sehr geneigt alss irgend eine Nation, und ist wohl kein Laster zu endecken das nicht bey diessem Volcke in Schwange gehe. Ehebruch ist auch eine gemeine Sache bey ihnen, und diesses komt meist alles von Sauffen her, denn, wenn sie nichts zu thun, auch gleich kein Geld haben, so gehen die Weiber in die Weinhäusser, lässen sich von denen Kerls tractieren und besauffen, denn kan man leicht erdencken was darauff folget. So wohl Weiber alss Jungfrauen trinken inssgesamt gerne, und thun nichts liebers darbey alss singen, tantzen und springen, etc. Sind überdiess über alle Masen hitziger Natur, wortzu der Wein und hitzig Getränke nicht wenig behülfflich ist. Im 11 biss 12 Jahre lassen sich die Mädgens schon gebrauchen, doch halten sie sich noch ziemlich retirai darbey, die Weiber aber halten es eben nicht vor eine grosse Schande wenn sie einem Frembden etwas zu liebe thun, wo es nur der Mann nicht sehe, ob sie gleich wissen dass es sey (wie sie selbst sagen), Mare peccat, eine grosse Sünde. Ihre Geilheit ist nicht ausszusagen und in ihren Liebshändeln zu kommen, wie ein gewisser auss unsern Trouppen sie recht wohl abgemahlet in dem Liede: cze dla noy cze dla voy cze dla Warnice, pone pischur pe spinare, kisda pe lawice. Sonsten singen sie auch überal allehand und gar gerne üppige Lieder, und stimmen immer mit dem Worte Daynam, daynam[1] an, welches auff allen Gassen und in allen Häussern gehöret wird, und soll daher gekommen seyn: Ein gewisser Woda

[1] Doina.

www.dacoromanica.ro

oder Hospodar hatte einen Hund, Dayna genant, diesser wurde verlohren, und, weil er ihn sehr lieb und werth gehalten, so liess er in dem gantzen Lande ein scharffes Geboth aussgehen, dass die Inwohner überal den Hund suchen und herbey bringen solten, anders er übel mit denen so Schult daran hätten verfahren wolte, wo er sich nicht wieder fände. Hierauff machte sich das gantze Land, jung und alt, auff, suchten in denen Feldern und Wältern, immer ruffend: Daynam, Daynam, und von diesser Stunde an ist in dem gantzen Lande das gemeine Ruffen und Stimmen Daynam, daynam. Eins von den grösten Lasteren so ich gehohret gehet hier im Schwange dass es junge Kerls gibt die sich von denen Türcken zur Sodomitterey gewustes Willen als Huren gebrauchen lassen.

Aufferziehung der Jugend.

Zu diessem liederlichen und lasterhafftigen Leben gibt auch viel Gelegenheit die schlechte Tucht und Aufferziehung, denn die Eltern inss gemein ihre Kinder wenig unter der Furcht und Ruthe halten. So lange sie kleine und nur von etlichen Jahren sind, wollen sie die Eltern nicht schlagen, sagend sie seyen allzu jung und verstunden es nichts und mann thate also Sünde wer sie züchtige. Wachsen sie hernach grösser, so fürchten sich die Eltern selbst vor sie, und klagen, sie waren ihnen so stark und gewachsen, darum könten sie selbige nicht bezwingen oder straffen. Von denen Schulen, wissen sie in dem gantzen Lande, ausser in Jassy, Roman und Pothyszany[1] nichts, sondern die Jugend wuchsset alls das wilte Vieh auff und findet dadurch zu aller Gottlossig- und Uppigkeit Anlass genug, wie sie denn auch selbsten unter einander hernach alss wilde Leuthe leben, weder Freundschafft noch Verwandschafft besuchen, achten, ehren, helffen, noch estimieren. So gar die Eltern, wenn sie Geld von Nöthen haben, und sich sonsten nicht retten können, so nehmen sie ihre Kinder, versetzen solche gegen ein Stück Geld von 10, 20 oder 30 Reichsthaler an die Türcken oder Tartaren, und diesse mussen so lange in der Sclaverey bleiben biss sie solche wieder loss kauffen können; wo nicht, oder wenn der Termin verfalt, müssen sie ewige Sclaven bleiben oder Mahometaner werden.

Kindtauffen und Hochzeiten.

Weil sie doch getauffet werden, so bitten sie auch zu Gevattern; wie aber alle ihre Freundschafft nicht länge dauret, also vergessen sie auch die Gevatterschafft gar bald. Wenn sie Hochzeit halten, so komt am meisten ausser denen Bluthverwanden nur junges Volck bloss dess Tantzes halber dahin. Auff dem Lande, wenn

[1] Botoşani.

www.dacoromanica.ro

der Breutigam mit seiner Brauth zur Kirche gehet, so folget ihm auch die gantze Hochzeit-Svite, mit der Music, welche von einem, 2 oder nach Vermögen mehr Ziegeunern mit einer Stock von 3 Saiten und einem schlechten Hackebreth bestehet, denn andere Musicanten sind im gantzen Lande nicht: diese aber spielen, singen und tantzen zu gleich auch mit, und denn tantzen die Gäste vor der Kirche, so lange der Pop die Trauung gibt. Vor dem Altar breitet er einen Teppich auff, worauff Brauth und Breutigam, nebst noch einem Mann und Frau, die da Zeugen seyn sollen, treden, die Brauth al er ist allezeit über das gantze Gesichte mit etlichen zarten Tüchern bedecket. Hernach nimt der Pop eine seidene Schnure, bindet diesse viere in der Mitte zusammen, und leget Brauth und Breutigam einen Crantz, die aber schon verheirathet gewesen, einen von Stroh auff, und denn fänget er seine Ceremonien mit Lessung dess Evangelii von der Hochzeit zu Cana in russischer Sprache an; fraget auch darbey den Breutigam ob er diesse seine Brauth haben, behalten, ehren und ernehren wolle, welches erste auch von ihr gefraget, womit ja muss beantwordet werden. Alss wir gegen den Schwartzen Meer in Kopanka stunden, war auch eine Hochzeit: wie nun bey ihnen alle Ceremonien in russischer Sprache geschehen, wie bey denen Catholiqven auff Lateinisch, also muste hier der Pop solches auch in selbiger Sprache verrichten, welche er doch selbst nicht verstund. Ein Cosacke, darbey stehend, der etwas mehr auch vielleicht alss diesser gelernet, und auch dessen Muttersprache war, verwieste den Pop dass er nicht alles recht gemachet. Diesser vortreffliche Gelehrte erzürnte sich und antwortete ihm: „Ich mache es so guth wie ich es kan und verstehe; wo du es besser weist auch ein Swienczenik bist, so komm her an meine Stelle und, verrichte das Ambt". Worauff diesser zufrieden seyn muste. Was unter das türkische und tartarische Gebiethe gehoret und dennoch Christen seyn, die haben die Freyheit dass, wenn eins von zweyen Eheleuthen verlanget geschieden zu werden, sie nur 3 Reichsthaler dem Woywoden, tartarischen Amtman, und den Pfaffen etliche Groschen geben, alss denn können sie geschieden werden, und auch gleich wieder einen andern, und also zehn nach einander heurathen; in der Moldau aber halt es etwas härter. Auch wollen sonderlich hier die Weibsspersonen keinen heurathen der etwa gebrechlich oder ein verstümpeltes Glied hat: wenn es auch nur ein Finger von der Hand were, so haben sie gleich einen Abscheu davor; doch findet mann auch hier sehr selten einen buckelichen, grumbeinichten, Missgeburth oder sonsten von Natur verstümpelten Menschen, derer doch in andern Landern nicht wenig gesehen werden. Nach geschehener Trauung und noch in der Kirche so küssen sich Brauth und Breutigam mit ihren Zeugen, gehen hernach um den Altar herum und küssen die Bilder, und wehrender actu, wie gemelt, tantzen die Gäste vor der Kirche,

www.dacoromanica.ro

und nach geschehenen Dingen tantzen alle Hochzeit- Gäste nebst der Brauth von ihrer nach dess Breutigams Wohnung, und diess alles in einer Linie angefasset: vorauss alss Führer gehet meistens ein alter Mann mit einem grossen Marchals Stabe, mit gestickten Tüchern gezieret, nach ihm folget die Brauth und nach dem Rang alle übrige Hochzeit- Gäste, meistens junge Leuthe, immer eins das andere an der Hand haltend, und, wenn es auch eine Viertel Meile were, so tantzen sie doch gantz gemählig und, wie gedacht, alle in einer Linie, welche Manier in unserm, auch in keinem andern Lande bekant. Auch pflegen sie hernach und in andern Lustigkeiten einen runden Reigen zu machen, und, so viel ihrer sind, die halten sich alle an einander; die Zigeuner stehen in der Mitte im Kreiss, spielen und singen zugleich allerhand üppige Lieder, und tantzen auch bissweilen mit nach ihrer Arth, dass die Erde darnach schüttert, und, so ich darzu und es lange ausszustehen gezwungen würde, so wolte ich lieber eine andere saure Arbeit thun, alss lange mit ihnen tantzen. Sie aber können diesses wohl continuirend etliche Stunden oder einen halben Tag ausshalten, ohne dass sie sich einer Müdigkeit beschweren solten. Auff den andern Morgen, wenn der Breutigam eine Jungfer geheurathet, geben die Freunde und Gäste wohl Achtung ob er auch content und seine Brauth nach Vergnügen und rein befunden habe, und muss alss denn das Brauthhembde ziemlich herhalten, oder mit grössten Freude der Schwiegermutter und denen Anwesenden gewiesen werden. Doch ist diesses zu unssern Zeit ziemlich auss Stecken gerathen, da sie vorhero alles mit den Russen gleich gehalten. Doch gibt es hier so kluge alte Weiber, die einem unerfahrnen wohl die Jungfrauschafft eines Mädgens drey biss viermal verkauffen und darmit betriegen können.

Vordeme, wie gemeldet, wurde es alss wie nach diesser Stunde in Russland gehalten. Wenn der Breutigam seine Jungfer Brauth nicht reine, sondern schon defloriert befindet, so braucht er in Beysein aller Gaste und Freunde den folgenden Morgen diesse Ceremonien um denen Eltern der Brauth solches nebst denen andern zu verstehen zu geben und sie damit in Schande zu bringen. Er nimmet einen irdenen Topff, bohret in den Boden ein Loch, füllet ihn mit Getränke, und halt das gemachte Loch mit dem Finger zu, und bringets also seinem neuen Schwiegervater. So bald er nun getrunken, und den Topff übergiebet, ziehet er zugleich den Finger ab, dass das Getränke in Beyseyn aller Gäste ausslauffet, und diesses ist das unfehlbare Zeichen dass die Brauth schon nicht mehr müsse eine Jungfer gewesen seyn. Der Schwieger oder Braut Mutter aber wird auch so gleich zu ihrer Schmach vor allen Gästen ein Pferdte-Chommet an den Halss gehenget, welches eine kleine Zeit zu tragen sie nicht wegern darff, damit ihr gewiesen werde wie sie an der Tochter Unehre mit Ursache sey, und sie selbige solte besser in Zucht gehalten

www.dacoromanica.ro

haben, und darum gibt es unter denen ledigen wenig, unter denen verheuratheten aber desto mehr Huren und Ehebrecherinnen. Wenn auch das junge Paar zu Bett gehet, so folgen ihnen anfangs unterschiedliche alte Weiber nach, die allerhand unzüchtige Lieder singen, damit sie diesse neue Eheleuthe desto ehe zur Liebe und actum matrimonii möchten, alss denn gehen sie hinweg, andere bleiben auch wohl gar zu gegen, biss es zum ersten Mal geschehen, und denn nehmen sie das Brauthembde, wo es richtig, binden solches an eine Stange, alss eine Fahne, bringen es zu denen andern Gästern und schwencken es zu grossen Ehren der jungen Eheleuthen und beyderseits Eltern offentlich herum. Andere legen das Hembde den andern Tag bey der Mahlzeit in eine bedeckte Schüssel auff den Tisch, zeugen es hernach denen anwesenden, und freuen sich iss gesamt darüber, wenn es also nach Wunsch abgelauffen.

Bey meiner Anwesenheit britschte eine Frau ihren neuen Schwiegersohn in der ersten Nacht mit einer Britsche, weil er, vielleicht auss allzu unzeitiger Jugend sich schämend, der Brauth vor der Mutter Augen die schuldige Gebühr nicht abstatten oder deflorieren wolte, welches aber der Mutter hefftig schmertzte, sagend: Du furchtsamer Bengel, wilstu mich und meine Tochter vor allen Leuthen in Schande bringen, da ich doch gewiss dass sie noch eine reine Jungfrau ist! Und muste also diesser arme Tropff das Werck durch Brügelss hernach antreden, welches mancher ungebethen gerne thun möchte.

Bey denen Edelleuthen und Vornehmen ist auch wenig Differrence in diessem Stücke, nur dass sie ihre Weiber und Töchter viel eingezogner und fast auff türckisch eingeschlossen halten. Es gibt ihrer auch viele aber auff der türkischen Gräntze und Bothen die ihre Tochter an die Türcken verheurathen, wenn sie nur ein Stücke Geld davon bekommen. Auch kan ein Frembder, der sich in Türckey eine Zeitlang auffhalten will, auff ein, auch mehr Jahr eine Frau heurathen und sie hernach ohne Furcht und nach Gefallen wieder ver- oder einem andern überlassen, wenn er nur ihr oder ihren Eltern das veraccordirte Geld richtig bezahlt. Die Kinder so er mit ihr zeuget muss sie behalten, und wird nebst diesen nach dess Vaters Nahmen genenet. Zum Exempel, ein Abgesander auss der Christenheit kommt dahin, hält sich da eine Zeitlang auff, will indess mit einem Weibe leben; so suchet er sich bey denen Griechen oder andern Christen eine ledige Weibsperson auss, spricht mit ihr und ihren Eltern, accordieret dass er ein Jahr mit ihr leben wolle und davor möchte er ungefer etliche 20 Reichsthaler geben. Hierauff gehet er zu türckischen Hadi [1], Richter, gibt sich an, und läss[t] sich annotieren mit ihr, alss denn begeben sie sich beyde zu dem griegischen Pop, der ihnen den

[1] Cadiu.

www.dacoromanica.ro

Segen darzu giebet, worauff sie mit einander alss würckliche Eheleuthe leben können und dürffen, und bleiben sie auch hernach, wie gedacht, so lange alss es dem Manne beliebet, bey sammen, und, wenn er will, kan er sie wiederum mit obigen Conditionen gehen lassen.

Hurerey und Ehebruch wird schlecht gestrafft.

Hurerey und offentlicher Ehebruch wird zwar bey ihnen auch, aber nicht mit dem Leben gestrafft. Wenn eine ledige Weibssperson ein Hurkind bekomt, so muss sie in Jassy 12, auff dem Lande aber die Helfte oder noch weniger Reichsthaler geben. Wie sie nun diesses bald bezahlen kan, hat sie weiter keine Straffe zu befürchten, wenn sie auch zehen nach einander bekommen, und nur allezeit diess Geld bezahlen möchte. Die Eheweiber, so in Ehebruch ertappet werden, bleiben nach dess Mannes Belieben von ihne durch den Wladik geschieden, weiter aber wenig gestrafft alss nur um Geld. Auch werden wohl die Mädgens so sich hierzu gebrauchen lassen und offentlich ertappet werden, eingesetzt, aber nach gegebener Lössung wieder frey gelassen; die es aber so bund machen und wie die Obersten nicht bezahlen können, die setzet mann nackend rücklings auff einen Ochssen, führet sie durch die gantze Stadt und Gassen durch, den Schwantz muss sie von Ochssen in der Hand halten, und wird auch biss weilen darbey mit Ruthen vom Zigeuner gestrichen und hernach verwiesen. Den Scharffrichter und Büttel haben sie nicht, sondern diess Ambt verrichtet ein Zigeuner, welcher nur zu erst darzu komt. Auch gebrauchen die Türcken gegen ihre Weiber diesse Straffe: behengen sie auch wohl noch darzu mit Schaffgedarme um den Leib herum; doch bey denen Wallachen kan man alles Unrecht mit Geld recht und das Grimme gleich machen. Der Agga in Jassy ist der Oberste über alle Huren, deme sie ziemlich contribuiren, er aber nach seinem Gefallen mit ihren verfahret wie er will.

Die Landess Müntze.

Kein Geld wird in diessem Lande gepräget, sondern sie haben lauter Ferdinandus Gulden, venetianische Thaler und pohlnische Sigismundus Tümpffe und hungarische Polturaken. Ein Thaler ist bey ihnen so viel alss 33 Keysser Groschen, ein Floren 22 Sloti genant. Reichsthaler Lew, genannt Ort, ist der Tymff so viel alss $7^1/_2$ Keysser Groschen. Constante: 2 teutsche Groschen. Polturak $^1/_2$ Keysser Groschen. Pan. *(sic.)* gehn 4. Schillutis[1] aber 8 auff einen Keysser Groschen. Ducaten sind auch ausslandische, und gelden

[1] Şilingi, şalăi?

www.dacoromanica.ro

4 keysserliche Florinen 5 bohm., bald auch mehr, bald etwas weniger. Das türckische Geld haben sie vordeme hier nicht genommen, aber anjetzo, nachdeme Choczim fortificieret, muss es auch gelten.

Fangen die Sclaven auff und führen sie zurücke.

Noch diesse Schandthat begehen sie, dass sie die christliche Sclaven so von denen Türcken und Tartaren zu echapieren und sich zu retten suchen, wieder aufffangen und ihren alten Herren gegen ein guth Trinckgeld zurücke zu führen. Und werden die arme Leuthe, wenn sie sich gleich in die Wüste-Felder begeben, so gar von den Vögeln und absonderlich Kibitzen verrathen. Denn, wenn sich einer schon in der Wüsteney in den grossen Grassen verbergen will und die nachfolgende und suchende Tartaren ihn nicht finden könten, so haben sie doch ein sonderliches Zeichen von diessen Kibitzen, denn sie fliegen über den Menschen herum und schreien, und durch diessen unnützen Vogel werden viele Unglückseelige wiederum zurücke geführet.

Sind gegen frembde Leuthe unfreundlich und unhöfflich.

Ausser die Pohlen, so sie wenig, so estimieren sie frembde Nation gar nicht. Anfangs wolten sie unss nicht einmal in ihre Häusser auffnehmen, auff die letzt aber hatten wir sie gantz höfflich gemacht, dass sie unss selbsten hernach zu sich bathen. Diesses aber verursachte unser gläntzendes Geld und dass wir sie inssgesamt frey hielten. Absonderlich blieb das vorhero wilde Frauenzimmer gegen unss gantz zahm und complisant, dass sie theilss so gar anfingen ihre eigne Nation zu hassen, sagend: May boni sint Szweci de kitte nostri Molduaini, ascheli sind tots Zigani sche tolhari, „die Schweden sind bessere Leuthe alss die unssrige Moldauer, denn diesse sind nur alle Zigeuner und Diebe"; wie es denn auch hier ziemlich voll Zigeuner. Wenn sie einander grüssen oder sonsten begegnen, so ist ihre ordinaire Frage: „cze facze Diumita, Senatos es, „Was macht der Herr, ist er gesund", alssdann fragen sie so wohl von Weib und Kind als Ochssen, Kälber und Rind, Pferdte, Hunde und Katze ob sie Senatos, auch wenn sie einander zu trincken, heist alles Senatos-Senatos.

Leichen Begängnisse oder Begräbnisse.

Wie sie nun in ihren gantzen Leben, Wandel und Christenthum verkehrt und abergläubisch handeln, so machen sie es auch bey denen Sterbenden, Todten und deren Begräbnissen nicht anders. Ihre Krancken waschen sie ehe sie noch sterben, und machen

www.dacoromanica.ro

darbey auch wenn sie gestorben ein solches erschreckliches Geschrey und Weinen, das nicht christlich ist, zu mal da es das zehende mal nicht von Hertzen, sondern nur auss Gewohnheit geschieht. Offt flennet per compagnie die gantze Haussgenossenschafft, jung und alt mit, obschon auff etliche Meilen kein Wasser oder Zehren zu sehen, wenn sie sich nur darbey in dem Kopffe reissen, die Mädgens die Hare auffgeflochtene niederlossen, die Mannspersonen unbedecket gehen und sonsten auss Hertzens Kräfften ihr Wayhlo, wayhlo[1] ruffen. Sobald ein Mensch gestorben, auch indeme er stirbet, brennen sie rund um ihn herum Wachsslichter an, nachdeme es einer bezahlen kan. Auch geben sie frembden Weibern Geld, die die gantze Zeit über bey dem Cörper biss in die Krufft hinein davor weinen müssen, und, so lange er auff Baare und Hausse stehet, hören diesse Weiber nicht auff zu weinen, wenn jemand anders zugegen; so bald aber niemand bey ihnen, setzen sie sich dess in aller Ruhe nieder und lassen sich einen Trunk wohl smecken. So ferne und geschwinde nun sich wiederum Frembde blicken lassen, stehen sie auff zum Cörper und stimmen ihr Wayhlo und weinen von neuen an, dass also mit allem Recht von ihnen kan gesagt werden: ut flerent oculos erudiere suos.

Die Poppi stehen auch (wo es anders einer guth bezahlen kan) wechsselssweise und also Tag und Nacht, wenigstens 3 Tage durch, biss zum Begräbniss dem Cörper zum Haupten, zum Füssen aber und darneben die Musicanten und Zigeuner, und spielen continuirlich einss auff, der Pop aber singt seine besondere Psalmen, biss sie hernach mit der gantzen Svite den Cörper zur Erde bestatten. Bey denen Vornehmen wird alle Zeit ein Trauer-Pferdt mit vorauss geführet.

Wenn sie den Cörper einsencken, geben sie ihm Brodt und Wein oder Wasser, auch bissweilen etwas Geld mit in das Grab, damit er, ihrem Vorgeben nach, auff der langen Reise nach dem ewigen Leben nicht etwan unterweges Hungers sterben möchte, und damit er auch zu Nacht sehen könne, geben sie ihm ein Licht in der Hand haltend mit, bringen auch zu dem Ende des Nachts brennende Kohlen auff das Grab, woran er das Licht anbrennen soll, und, so man solche nicht auff allen, so findet man sie doch auff vielen neuen Gräbern, worbey sie nicht neidisch, sondern einer den andern auff der Reise, wo es nothig, sein Licht gar gerne anstecken läst, biss sie mit einander an Orth und Stille, und ihrer Meinung nach, in das ewige Leben kommen.

Ferner, zu der verstorbenen Seele Nahrung bey dem Begräbniss ein herrliches Mahl aussgerichtet, solte es auch die letzte Kuh kosten, auch die Armen darbey gespeisset, welches alles dem Verstorbenen zu Gute und Nahrung gedeyet. Vier Wochen darauff

[1] Valeu, valeu.

www.dacoromanica.ro

und ein Jahr darnach thun sie solches wiederum, und denn soll auff das längste der Verstorbene schon in Himmel angelanget seyn. Mein Wirth in Furszany bath mich auch zu diesem Panqvet, sagend: Ach, mein Herr, esse Er doch auch alss ein Christ vor meines Sohnes Seele mit unss, damit er auff der grossen Reisse etwas zu zehren habe; — von welchen Aberglauben ich ihn unmüglich abzubringen vermochte.

Sie fragen auch die Todten worum sie gestorben, ob ihnen diesses oder jenes gefehlet, ob ihnen jemand zu wieder gelebet oder so viel Leides gethan, und können solches absonderlich und vor allen andern am besten und kläglichsten die Weiber, wenn sie ihre verstorbene Männer noch auff der Baare, ja wohl schon gar im Grabe fragen und ruffen: Wayhlo, wayho, draguce, pinter cze tu amorit, noy habut tu cze de boy, cze de woy, etc., „Ach weh, mein aller liebster, warum bistu doch gestorben, hastu nicht Vieh und Lebenss Mittel, auch eine junge und schöne Frau gehabt, Ach sage mir doch worum bistu gestorben, — und was dergleichen Narredey sie mehr fragen; und diesses Affenspiel können sie eine lange Zeit treiben und darbey weinen, wenn und wie viel sie wollen.

Des Mannes Volckes Trauen ist dass sie ganzer sechs Wochen bey und nach dem Begräbniss mit unbedeckten Haupte gehen, wenn es noch so kalt were. Die Weiber gehen bissweilen mit schwartz gefärbten Tüchern. Zum Gedächtniss und Rettung dess Verstorbenen lassen sie durch ihre Poppi auch unterschiedlich Mal Gottesdienst halten, Psalmen singen, Lichte anstecken, wovor zie bezahlen mussen; schicken auch Essen in die Kirche vor den selbigen, Proskuri, gekochten Weitzen mit Honig, Rosinen, Nüssen, etc. Diesses theilet der Pop in der Kirche und auf dem Grabe denen umstehenden auss, theilss nimt er auch von diessem Opffer vor sich nacher Hause, welches sie inssgesamt vor die gestorbene Seele essen, und solches vor ein herrliches und christliches gutes Werck halten. Und hat also ihr gefärbtes Christenthum und gantzes Leben einen elenden Anfang, Wandel, wie auch Fortgang, und noch über diess ein gleichförmiges Ende.

Un nou manuscript al Letopisețelor Țerii Moldovei

Este vorba de copia Serdarului Eudoxiu Ciucă, făcută de pe manuscriptul Vornicului Alecu Beldiman, la anul 1825, Maiu 1-iu.

Manuscriptul este în două volume in folio: primul de 428 pagini, iar al doilea de 162 pagini. În primul volum sînt cuprinse letopisețele cronicarilor: Grigore Ureche, Miron Costin și Nicolae Cos-

www.dacoromanica.ro

tin. Al doilea cuprinde cronica lui Ion Neculce. Ambele manuscripte sînt scrise de aceiaşi mînă şi sînt foarte frumos caligrafiate. De cel din urmă s'a servit M. Kogălniceanu, la editarea cronicei lui Neculce, — fapt ce este menţionat de el, pe prima pagină a manuscrisului.

Interesant este că, la primul volum, Alecu Beldiman scrie o predoslovie, în care îşi arată credinţa în puterea educativă a istoriei şi recunoaşte lauda ce se cuvine celor cari au socotit vrednică îndeletnicire scrierea istoriei. Această predoslovie este preţioasă şi prin aceia că ni dă indicaţii despre felul cum înţelege el să transcrie letopiseţul. Aici el îşi arată dorinţa de a schimba stilul cel vechiu, dorinţă ce n'o duce la capăt, socotind aceasta ca o osteneală zădarnică, dar mai ales că letopiseţul, astfel prelucrat, ar putea fi socotit asemeni „unei haine cîrpite", iar lui „multă împiedecare la scris". Din aceste afirmaţii am putea trage conclusia că manuscriptul lui ar da o copie fidelă a manuscriptului ce l-a avut supt ochi — de sigur manuscriptul părintelui său. Cercetările de mai apoi vor stabili întru cît Beldiman a fost credincios celor ce a afirmat în predoslovia sa. Din cît am putut constata pănă acum, deosebirile între acest manuscript şi ediţiile critice sînt destul de evidente: rămîne să se stabilească întru cît i se pot atribui lui Beldiman.

Pentru interesul ce-l presintă, cred, pentru cercetător, dăm mai jos această predoslovie, ales buchet de gînduri frumoase şi înţelepte pe care Vornicul Alecu Beldiman le scria în al şaizeci şi cincilea an al vieţii sale.

M. Sînziana

PREDOSLOVIE

După alte multe îndeletniciri ce am avut în viiaţa mè, şi sîrguinţă întru tălmăciri în limba moldoviniască de pe cè franţuzască, dorind cu cè mai mare răvnă a zăbovi şi a îndulci pe iubiţii patrioţi întru cetire istoriilor iticeşti, care nu puţăn folos aduc întru petrecire vieţii şi întru îndreptările năravurilor răle pricinuite mai vărtos a viacului acestue întru care petrecem, am avut deosăbită rîvnă şi dorinţă a lăsa urmaşilor miei letopisăţul ţării, îndreptănd în cît va fi prin putinţă stilul acel vechi ce să obicinuè a scrie, socotind de mare cuviinţă pentru orcare cetind istorii, căci nu puţăn să luminiază, nu puţănă plăcere îşi aduce, în oricare adunare să

www.dacoromanica.ro

va afla, arătându-să deosăbit, întru cei mai mulți, cinstit și lăudat de către cei adăpați cu știință și învățătură.

Indeletnicire istoriografilor care după vremi au scris prin încredințate temeiuri, cu schimbate și adevărate dovezi, iaste vrednică de toată lauda, cinste și pomenire, căci fără această vrednică de toată lauda îndeletnicire urmașii noștri ar fi rămas întru orbire și adânciți întru toată neștiința și faptile bărbaților celor mari care cu strălucitele lor lucrări și vitejie au făcut cinste viacurilor întru care au petrecut toate ar fi rămas îngropate întru o vecinică neștiință, fără a străluci pildele lor și a avè urmașii de unde să să lumineze și să să folosască, și a să socoti toți acei ce au lăsat pilde strălucite și vrednice în rîndul dobitoacelor celor ce după vreme au perit.

Sălit de răvna cè învăpăiată dintru mine, spre prescriere unui letopisăț, am adunat multe, am cetit cu luare a inte întru toate, dar în cele mai multe am aflat basne, și cu mare nepotrivire unul de altul. Acel ce mi-au părut cu mai mult temeiu și scumpătate au fost al lui Neculai Costin Vel Logofăt, și pe acesta am hotărît a prescrie. Predoslovie sa nu mi-au fost neplăcută, căci scrie cu îndestulă istețăme, dar mi s'au părut supărătoare pentru cetitori, și am vrut a-l apăra de ostiniala aciasta, prescriind numai aceia ce la sfărșit am aflat a fi mai de trebuință. A îndrepta stilul cel vechiu am socotit o ostinială zădarnică, căcî s'ar fi socotit ca o haină cărpită, și mie multă împedecare la prescris, afară numai de locurile acele unde va fi neapărată trebuință.

Primește, iubitul meu fii Vasălie, aciastă jertfă care o fac pentru tine cu toată slăbiciune vrăstii întru care mă aflu, purtând în spinare mè sarcina de 65 de ani a vieții. Îndeletnicește-te întru cetire, ca să te luminezi, să aibi știință de patrie ta și începuturile ei, de ocîrmuitorii ci-au ocîrmuit-o, de patrioții ci au strălucit întru credința patriei, întru răvnă a-i sluji și întru lucrările și vredniciile lor, lăsând după ei numile cel nemuritori. Ia pildă dela ei, vrând a te arăta vrednic patriot și a face cinste niamului tău, căci aciasta îmi pare că voi săruta-o și în mormîntul mieu.

1825, Mai 1. Alexandru Beldiman Vornic.

---

www.dacoromanica.ro

DĂRI DE SAMĂ

N. P. Smochină, *Din trecutul românesc al Transnistrianei* (extras dîn „Cercetări istorice", V[1], 1929), Iaşi 1930.

Se dă în acest studiu, plin de lucruri nouă, întâiu biografia Hatmanului Dănilă Apostol (n. 1658). Era mamă-sa o Catargiu? Mă îndoiesc. Lîngă tatăl său Pavel, supt Bogdan Hmilniţchi, căpitanii Toader Lobodă, Martin Puşcariu şî Burlă. Un Radu, fiul lui Grigore Dumitraşco, trece în Ucraina, la 1665, cu 500 de ostaşi moldoveni; pentru el şi familia lui, p. 7, nota 1. Un Ioan Şerpilă la 1696 (p. 9). Şi un Constantin Velichi (p. 13). Lauda lui Dănilă, de Mazepa, la pagina 15. Un fiu al lui iea pe Ana Herăscu, fiica lui Udrea Herăscu Cămăraşul (p. 16). A cunoscut pe Dimitrie Cantemir, p. 21, Şi un altul iea o Romîncă (p. 16). Un Ignat Gologan, polcovnic, p. 19. Cf. pp. 37, 41. Fiul lui Dănilă, Petru, ştia polonește, latineşte, franţuzeşte, italieneşte şi nemţeşte şi era iniţiat în ştiinţi (p. 28). A scris o „Simfonie asupra psaltirii" şi, în limbile rusească şi francesă, Memorii *(ibid.)*. Despre Romînii în oastea lui Carol al XII-lea, p. 32 şi urm. Un Timotei Zgură, pp. 35, 44. V. şi p. 36. Foarte interesant actul prin care Toader Carp, ginerele lui Gheorghiţă Spătarul, arată cum acesta a împrumutat, cu garanţia caselor ce le avea în Iaşi, 500 de lei de la oaspetele său pe vremea presenţei regelui Suediei la Bender, de la polcovnicul Priluţchi, care trece apoi la Turci, cum familia s'a aşezat în case, Gheorghiţă fiind în Rusia cu Cantemir, cum fiul lui Priluţchi a lăsat, pentru a fi îngropat la Mitropolie casa, Mitropolitului, iar Mitropolitul Ghedeon o dădu, la botez, fiului lui Lupu Gheuca (p, 38, nota 2). Însuşi actul lui Gheorghiţă, pp. 46-7. Actul de la Ucrainian, pp. 47-8. Tot aşa actul, publicat de Costomarov (v. pp. 40-1), prin care, din Nimirov, la 20 Novembre 1681, Duca-Vodă întăreşte unui Ucrainian Corsunul, pentru colonisare. Ucrainianul şi un altul sînt întăriţi ca polcovnici în acele locuri de Iene Drăghinici, locţiitorul lui Vodă (p. 41). O scrisoare a lui Duca-Vodă către Hatmanul Samoilovici, Iaşi, 11 Ianuar 1683, pp. 42-3. Alţi Romîni la Cazaci: Palade, Rîngaş, Abăză, pp. 43-4. Un Bărabaş Cutischii declară că „nu-i e frică nici de rege, nici de hatman; regele-i e Împăratul turcesc, Hatmanul Domnul moldovenesc", p. 44. Un Luchian

www.dacoromanica.ro

Breazul, p. 44. La Azov luptă un Ghinea, Muntean, p. 45. Poate un Buhaiu, p. 45. Un polcovnic Vîrlan, pp. 45-6.

* * *

Miron Costin, Istoria în versuri polone despre Moldova şi Ţara-Românească (1684), *ediţie şi traducere de P. P. Panaitescu*, din „Memoriile Academiei Romîne", Bucureşti 1929.

Cartea represintă o ediţie nouă, pe basă de manuscrise încă neîntrebuinţate, şi o traducere îngrijită,— deosebită de a lui Hasdeu— a poemei polone a lui Miron Costin. Manuscriptele presintă une ori deosebiri esenţiale, ceia ce înseamnă două redacţiuni deosebite. Într'un loc cronicarul vorbeşte de documente de la Bogdan întemeietorul, care i s'au arătat în Maramureş (p. 5). Se arată izvoarele: Toppeltin şi o carte greacă despre cele patru monarhii, descoperită de d. D. Russo (v. p. 12, nota 5). Letopiseţul lui Istrate, pe care, cum se arată, Miron îl crede ca mai vechiu decît Ureche, să nu fie traducerea lui Herodot de acesta? Pentru un Moldovean de atunci, avînd numai cunoştinţile lui Miron Costin, şi o astfel de traducere e tot un „letopiseţ". Nu cred că a avut şi cronici muntene necunoscute *(ele nu se poate să fi existat)*; v. p. 14. Se compară această scriere cu celelalte două avînd acelaşi subiect. Traducerea e un model de claritate şi eleganţă. Interesantă lauda, netradusă de Hasdeu, a Nistrului curgînd între stînci săpate de natură. Toată partea care descrie rîurile moldovene e de toată frumuseţa. E ceva virgilian în povestea vînătorii şi a moşneagului Iaţco. Acel „Bineţ oame" pare luat dintr'un mai vechiu izvor, nu fabricat arhaic de Miron însuşi. Dragoş e pentru dînsul fiul lui Bogdan şi eroul naţional. Cîmpii lui Dragoş sînt aduşi ca mărturie de trecerea vînătorului domnesc. Se observă răpegiunea fără păreche cu care s'a întins Moldova (p. 108). Legenda cu Negrul i-a fost supusă *oral* lui Miron *(ibid.)*. O aflăm în descrierea Ţerii-Româneşti care e poate a lui Constantin Cantacuzino Stolnicul (am dat-o în *Studii şi documente*, III). Foarte bogată şi precisă tablă de numeşi lucruri.

* * *

Dr. Const. Pavel, *Miron Pompiliu, 1847-1897.— Viaţa şi opera lui*, Beiuş 1930.

Profesorul din Beiuş, autorul unei bune istorii a oraşului său, a făcut bine presintînd tinerelor generaţii încredinţate creşterii sale o viaţă ca a lui Miron Pompiliu, bunul prieten al lui E-

www.dacoromanica.ro

minescu şi unul din scriitorii cei mai bine înzestraţi, de şi cei mai puţin cunoscuţi, din vremea „Convorbirilor Literare".

De la început, o justă răspingere a teoriei că Eminescu n'are legătură cu acel mediu literar în care s'a desvoltat (am dovedit contrariul pentru Bucovineanul Bumbac). O biografie bogată şi cu totul nouă. Nume'e de Miron e adaus dincoace, în locul celui vechiu de Moise. Studii la Băiţă, locul de naştere, apoi la Beiuş şi Orade, iar la capăt şi la Budapesta (istoria societăţii literare de la Orade). Aici şi începe a scrie. Eminescu-l va fi îndemnat să vie la Iaşi, în 1868. Aici apar la 1870 „Baladele populare romîne" ale lui, care, pentru „Ce te legeni, codrule?", au influenţat şi pe Eminescu.

Alte bucăţi urmează, şi în „Convorbiri". Se vede (p. 40) că în atît de cunoscutul cîntec popular nu e vorba de „Armele lancului", ci ale lovului, erou de baladă sîrbească. Pompiliu izbuteşte a fi şi un bun traducător al liricei germane. Limba e tot aşa de clară şi tot aşa de bogată în rime inedite ca şi a lui Eminescu. Bucata „Cocostîrcul rob" din Arány e de toată frumuseţa (pp. 42-4).

În bucăţile originale e şi ceva din sentimentalismul lui Bolintineanu (v. „Casa din vale", p. 81). Totuşi adesea versul e sprinten şi sigur:

De-atîtea ori, de-atîtea ori
Eu am putut vedea curat
Că tu ai ochi înşelători,
Că tu ai suflet vinovat.

Nu ştiam că imnul, destul de cunoscut în Moldova, „Iată ziua triumfală" e al lui Pompiliu, cu musica de Humpel.

Un alt capitol priveşte cărţile de şcoală ale profesorului. „Antologia" e în adevăr remarcabilă. Pompiliu e însă şi un meşter alcătuitor de basme: cu dreptate ale lui pot sta lîngă ale lui Creangă (d. Pavel dă şi o încercare despre basm). Povestea Ilenei Cosînzenei din 1872 se şi reproduce (ce frumos refrenul: „Din cosiţă floarea-i cîntă, nouă 'mpărăţii ascultă", ca şi Codreana Sînziana. „Scrisorile de la ţară" merită pentru onestul lor realism însufleţit de poesie a fi reeditate din „Familia" de la 1886, unde sînt pierdute.

* * *

Graham Stuart, *La politique étrangère des États Unis et l'Amérique latine*, Bulletin de la Fondation Carnegie, 1930.

Foarte bună colecţie de conferinţi. Prima arată încercările de

www.dacoromanica.ro

Uniune pan-americană, basate pe vechile idei ale lui Bolivar, conferinţele care încep la 1889, întemeierea Institului panamerican de informaţie reciprocă la Washington (cum încearcă azi, pentru „Balcani", Grecia). În ultima conferinţă s'a arătat neîncrederea Americei latine faţă de scopurile ultime ale Statelor Unite; în toate, valoarea Statelor latine. Acuma Americanii de Nord iau parte la cursurile libere din Mexico şi un ziar din Buenos Aires are o ediţie de New-York. A doua conferinţă explică doctrina lui Monroe prin nevoia de a se opune influenţei Sfintei Alianţe şi mai ales a Rusiei în ambele Americi. În a treia e vorba de relaţiile cu Mexicul, în a patra de acelea cu Canalul de Panama (planuri încă din vremea lui Cortez şi a lui Carol Quintul, p. 97; ideile lui Alexandru de Humboldt, p. 98; proiectul regelui Gulielm al Olandei, p. 99; al viitorului Napoleon al III-lea, pp. 100-1). În a cincea relaţiile cu Nicaragua.

* * *

A. Tibal, *Le problème des minorités;* E. de Martonne, *La répartition et le rôle des minorités nationales en Roumanie;* Bouglé, *Le principe des nationalités et les minorités nationales,* publications Carnegie, 1930.

D. Tibal cunoaşte toate doctrinele privitoare la naţiune, la dreptul ei şi dă o presintare luminoasă a lor. Foarte interesantă paralela cu minorităţile religioase care au sfîrşit prin a-şi căpăta statutul. De mare preţ consideraţiile antropo-geografice ale d-lui de Martonne (România carpatică, spre Vest; România de şes; Elisabethstadt nu e săsesc şi nici vechiu, p. 77). Observaţii luminoase la d. Bouglé („La vie de la nation, c'est un plébiscite de tous les jours"; p. 95). Dar aici vechea deosebire francesă între rasă, antropologică, şi naţiune, politică, fără această naţionalitate, pe cînd naţionalitatea opusă naţiunii, după mine, e situaţia în care Statul pune în chip material o parte dintr'o comunitate ideală perfect unitară; minoritatea ar fi altceva: ce *nu poate* avea Stat.

* * *

Andrei Veress, *Pictorul Barabás şi Romînii* (din „Memoriile Academiei Române"), Bucureşti 1930.

Un pictor secuiu, Nicolae Barabás (n. 1810), a străbătut Ţara-Românească la 1831, zugrăvind la Bucureşti pe Vodă Alexandru Ghica, pe Ioan şi Constantin Suţu, pe Iancu Văcărescu, pe conţii Rosetti, pe Constantin Bălăceanu, pe mulţi alţi boieri,

www.dacoromanica.ro

pe Chiselev şi dând lui Eliad o ilustraţie simbolică pentru „Mihaida". A lăsat ştiri foarte interesante, pe care d. Veress le publică (legături cu familia Raimondi; la pp. 32-3 greşeli: trebuie Hagi Ion; nu există pictorul Gravedon), şi splendide desemnuri, care se reproduc ca anexă.

* * *

Alexandru Vitencu, *Documente moldoveneşti din Bucovina (colecţia Ioan Boloşescul din Comareşti)* (din „Anuariul LIV al „Liceului Real Ortodox" din Cernăuţi"), Cernăuţi 1929.

Cele nouăzeci şi patru de documente presintate în această publicaţie încep la 1667, dar cele mai multe aparţin secolului al XVIII-lea (de ce acel de la Bogdan Orbul e pus — no. III — la data traducerii?). La 1767 un Procopie dascălul (no. XIV). Un ordin de la 1797 pentru ca „să scoată puşcaşi şi călări cu arme" (no. XXXI; v. şi n-le următoare). E vorba de „nişte rătăciţi tâlhari leşeşti" (de fapt fugari ai revoluţiei; v. no XXXIV). Nu se află „vr'o urmă de acei blăstămaţ tâlhari de Leş" (no. XXXV). Orânduiala „puşcaşilor şi călărilor" urmează (no. XXXVI). V. şi prefaţa mea la vol. I din *Documentele Callimachi.* Din Coce se face Cocinschi (no. CIII). În toate se vede ce perfect se păstra supt formele austriece vechea viaţă moldovenească a Bucovinei.

* * *

Vasile Christescu, *Viaţa economică a Daciei Romane (contribuţii la o reconstituire istorică),* Piteşti 1929.

Autorul, fost elev al lui V. Pârvan, face bine că publică această întinsă tesă de doctorat. Se presintă, în capitole bine închegate, pe rând minele (cu felul de exploatare; mai mult după Teglás Gábor), carierele de piatră, salinele, agricultura, foarte pe scurt, olăria (descrierea puţinelor obiecte găsite), cărămidăria (tot aşa), lucrul metalelor (şi negustori sirieni; p. 83). Comerţul e înfăţişat cu îngrijire, dar mai mult drumurile, unde era şi nou de spus: un tablou de ansamblu era de dorit. Ceva mai multă istorie pe lîngă atîta repertoriu arheologic.

* * *

P. P. Panaitescu, *Călători poloni în ţerile romîne* („Studii şi cercetări" ale Academiei Romîne, XVII), Bucureşti 1930.

Preţioasa lucrare cuprinde un şir de călători poloni necunoscuţi în ţerile noastre. Avem întâiu pe Erasm Otwinowski, în

www.dacoromanica.ro

1557: menţiunea soţiei lui Moţoc, ca şi a lui Veveriţă; primire de Alexandru Lăpuşneanu. Ştefan Rareş a fost ucis la Ţuţora (aceasta e „Thetra", nu „Tabăra"; p. 7. Ureche zice: „s'au rădicat la pod la Ţuţora şi au tăiat aţele cortului asupra lui Ştefan-Vodă şi acolo, cu multe rane pătrunzîndu-l, l-au omorît"). „Tangribred" e „Tangriberdi", „Alczapi" trebuie să fie Azapii. Menţiunea negustorilor armeni. „Fratele Domnului, vameşul", pare neadmisibil (p. 8). Nu cred că o localitate de atunci se putea chema „Poşta" *(ibid.)*.

Al doilea călător e Lavrin (Laurenţiu) Piasoczynski, în 1601-1603: numai un resumat. A se ceti Husein, Vidov; „Berajani" nu există. „Fiul lui Alexandru" nu poate fi al tînărului Alexandru-cel-Rău, ci al bătrînului Lăpuşneanu. Waradin e Oradea. Vameşul „Iusth" e imposibil; p. 12. Gheorghe din Lozian e Lozonschi. Emanuil Paleologul trebuie să fie Chiriţă Paleologul.

Al treilea e Samuil Twardowski, 1622 (forma latină era cunoscută): pe larg primirea de Ştefan Tomşa; stil al Renaşterii. Casa domnească, ospăţul. Icoana lui Radu Mihnea între chiurasieri şi lăncieri, dus în leagăn din causa podagrei, şi a fiului; copiii de casă în haină cu fir. Menţiunea Afumaţilor ca moşie a lui Mihai Viteazul. Multe rîuri neidentificabile.

Gheorghe Krasinski, al patrulea, e din 1636. Descrierea Hotinului şi a pîrcălabului Buhuş. Identitatea Rădăuţilor cu Călăraşii. „Străşinenii" e imposibil; poate Străjeri. Movila lui Stroici, unde a fost tăiat acesta: ar fi de căutat, lîngă Cîrniceni. Steagurile: unul albastru cu cruce roşie, altul alb cu o margene roşie. Boierul Catargiu. Curtea din Iaşi refăcută de Vasile-Vodă; bisericile: Galata; p. 26. Casele domneşti de la Vasluiu pe jumătate întregi, frumoasa baie; biserica zugrăvită şi pe din afară. Nunta lui Alexandru Coconul. La Buzău două mănăstiri, o biserică, o a doua, frumoasă, în ruine. Preda Brîncoveanu. Oastea lui Matei-Vodă. Movila pare a fi, nu la Dudeşti, unde nu nu e nimic, ci la Slobozia, şi Domnul e Leon-Vodă (p. 30). „Sf. Mihai" e Mihai-Vodă. Mănăstirea din insulă, frumos zugrăvită, e Radu-Vodă (ar fi *şi mormîntul Doamnei)*. Matei promite ajutor în bani (100.000 de „bani roşii") Polonilor, dacă trec Nistrul, şi „barba sură a lui" va da hrana; neavînd copii, e gata a da toată averea lui pentru creştinătate. „Ferezie" e feregeà. Să fie „cîntăreţi din caval"? Vezi mai jos „flaute". La

www.dacoromanica.ro

Rusciuc casele lui Radu Mihnea. La Silistra unul din fraţii păgîni ai acestuia, Mustafà, „om în vrîstă, gras şi înalt“ (nu fusese niciodată creştin), tulburat de „mastoc“ (mastic?), p. 33.

În al cincilea rînd e tălmaciul Romaszkiewicz din 1639-40: lupta lui Vasile cu Matei; fratele din Polonia al lui Ieremia Movilă.

În al şaselea, la 1640, Wojciech Mastkowski. „Şavan“ (p. 37) e Sătrar. Pădurea din Cornul-lui-Sas şi movila, profanată, a morţilor (şi aici). Şi aici ruinele de la Vasluiu şi movila nunţii lui Alexandru Coconul. Fratele lui Costin Hatmanul. Şi biserica lui Radu-Vodă. „Bujardun“ (p. 44) e buiuruldiu. Plîngerile boierului Sturza pentru bir (100 de bani roşii lunar, 800 de bani roşii satul). O scrisoare despre lucrurile turceşti a lui Vasile-Vodă. Sărăcia laşului, biserica catolică. Ceartă pentru etichetă cu Domnul. Descrierea Trei Ierarhilor, cu ceasornicul clopotniţei ; alaiul domnesc la ieşirea la cîmp, în sunet de clopote. Movila nunţii. Primiri la Munteni. Un „pehlivan“ la Galaţi.

Al şaselea călător e Stanislav Oswiecim, 1643 : alaiu de primire în Iaşi. Admiraţie pentru luxul domnesc.

Al şaptelea Nicolae Bieganowski, 1654 (resumat scurt).

Al optulea Ieronim Radziejowski, 1667. Ceremonial.

Al nouălea Gniński (formă polonă mai largă decît cea franceză). Menţiunea lui Ursachi Vistierul. Cornul-lui-Sas (socotit săsesc). Palatul din Iaşi (pp. 73-4, 76-7). „Astamatis“ e Stamate. Descrierea laşului. Ştiri istorice de la Miron Costin (p. 78).

Al zecelea Rafael Leszczynski, 1706: Ceremonii. Descrierea Sucevei, cu palatul pustiu (pp. 97, 99). Dimitrie Cantemir şi discursul lui, fratele, Antioh, fiind Domn; discută despre amiciţie cu solul (p. 103; v. şi pp. 104, 105). Lîngă el Cacavela, *ibid.* Turculeţ, p. 111. Şi Antioh vorbeşte de Alexandru-cel-Mare şi Cesar, p. 116.

Al unsprezecelea, Stanislav Chometowski. Ceremonii : Nicolae Mavrocordat ţine discursul, p. 136. Turcul care i cere grosolan un cal mai bun, p. 138.

*

Georges Clemenceau, *Grandeurs et misères d'une victoire*, Paris 1930.

Capitole de polemică, slab legate între ele, pline de abateri şi de excursuri. Discuţie aprinsă cu Foch, care, de fapt, cum

www.dacoromanica.ro

i se impută, înţelege să nu fie „subalternul“ ministrului de Războiu şi să se amestece în acţiuni diplomatice, care de sigur că nu-l priviau. Necontenit discuţia cu d. Poincaré, cel „care n'a făcut nimic“. Plîngere contra d-lui Lloyd George, contra generalului Pershing, cel care „nu voiă să meargă“, contra Americei, care ajunge la cererea datoriilor. Dar cîteva caracterisări de oameni, în care e mult spirit, şi nu odată şi adevăr, şi cîteva sentinţe, meritate sau ba, care par traduse din Tacit.

N. I.

CRONICĂ

În *Lucrările Institutului de geografie al Universităţii din Cluj*, III (Cluj 1929), d. Sabin Opreanu presintă noi cercetări despre Secui *(Ţinutul Săcuilor, contribuţiuni de geografie umană şi de etnografie)*. Se întrebuinţează toată bibliografia ungurească şi chiar „cîteva archive, mai cu samă comunale“. Pentru cercetarea la-faţa locului s'au întrebuinţat şapte luni de călătorie. Se delimitează, scăzîndu-l, teritoriul secuiesc, aşa cum îl presinta împărţirea administrativă ungurească. La pagina 47, nota 1, distincţia între munţii Giurgiului şi ai Gherghiului. Sînt „Scaunele“ o împărţire mai tîrzie (p. 47)? Nu cred. Scrisoarea lui Aron-Vodă a fost publicată de mine (p. 48). „Ciupirea hotarului Moldovei“ (v. „la cordonul vechiu“; distanţa întrece une ori 15 chilometri) am dovedit-o în cărticica mea despre Bucovina şi se sprijină pe actele austriece de prin 1760 în *Doc. Callimachi*, II. *Interesant e că numele de „Kangar“ (Ceangău) îl dădeau la început Secuii cui nu făcea parte dintre dînşii; Ungurii o spun* (pp. 48-9). Tot aşa observaţia că unii desnaţionalisaţi cari sînt catolici au fost cotropiţi înaintea Uniunii Romînilor cu Roma (p. 49). Benkö menţionează, ni se spune, o anexare, în aceşti „Munţi“, la 1786 (p. 49), douăzeci de ani după aceia pe care a scăpat-o din vedere autorul. Se constată *nu o venire a Romînilor din jos*, peste Secui, ci *o retragere a lor în sus* din causa Secuilor. Nici părerea d-lui Opreanu că Secuii au fost aduşi pe la 1085, ca păzitori ai graniţei, de dincolo de Dunăre, nu se poate menţinea, nici a canonicului Karacsónyi (v. p. 50): întăile documente sînt din vremea Cavalerilor Teutoni. Tot ce spune aşa de precis răposatul cleric asupra întinderii dominaţiei ungureşti în Ardeal e pură închipuire (v. *ibid.*). De reţinut Pogányvár, „cetatea păgînilor“: deci Pecenegii aveau castele peste munte (v. p. 51). „Populi nostri“ din diploma regală de la 1251 n'au sens naţional (p. 52). Nici aducerea Secuilor de rege *după* Teutoni nu se sprijină pe nimic (v. şi p. 53). De notat Saşii „secuisaţi“ (p. 53). Petcu nu e nume slav de Nord, ci bulgăresc

www.dacoromanica.ro

(p. 54). Apar sate noi, ori satele poartă distincţia cu „secuiesc", care înseamnă colonisare târzie (p. 55). Un Casin lîngă Caşin (p. 55). De sigur că Bálványos unguresc vine dintr'un Bolovăniş românesc (p. 55). Şi autorul (p. 57) admite nu ştiu ce Ruşi fără sens în aceste locuri. Oroszfalú nu e o dovadă; cine ştie ce etimologie populară se ascunde supt acest nume. În general Rus (v. Ruşi, Ruşciori, Rusca) pare să aibă la noi un sens particular, de alt caracter decît al Ruşilor propriu-zişi, cari, dacă ar fi fost prin toate aceste locuri, ar fi însemnat ceva.

Capitolul al III-lea e de caracter pur istoric, „antropo-geografic", începînd cu staţiunile preistorice, prea puţin explorate. Sînt case de tipul cunoscut mai târziu, idoli animali, fabricaţi în ateliere, rîşniţe care arată agricultură. Nu înţeleg ce poate însemna în Ardeal „năvălirea" Dacilor, cari sînt aborigeni (p. 87). Localisări de drumuri romane. „Peste o sută de ruine de cetăţi" din vremea năvălirilor (p. 91). *Numele de munţi sînt mai toate româneşti. Numele păstoreşti ale rîurilor vin toate de la noi. Mare proporţie de nume slavo-romîne şi româneşti la ape (ibid.). D. Kisch găseşte că numai prin Romîni au putut întra la Saşi numele slave* (p. 92). *Secuii înşişi zic că Romînii i-au precedat* (p. 93). Originea „hunică", spre care apleacă şi d. Opreanu, mi se pare total falsă: Eseyel, Zakel, Zakul, aceasta e copilărie filologică (v. p. 96). Secuii sînt „scăunaşi" (din Szék), şi atît. D. Opreanu nu e destul de „filolog" pentru ca, închinîndu-se la tot felul de „dii minores" ai Ungurilor, să treacă aşa de despreţuitor pe lîngă o ipotesă la care am dreptul să ţin. Casul Secuilor de la Bihor în 1208 şi 1217 (v. p. 104) (tot în Ţinut românesc) e de cercetat de aproape, ca şi al Secuilor de la Vest (v. p. 100). „Drumul sării" de la Praid şi Sovata (p. 100). Asămănarea dintre Secui şi Moţi nu vine de unde crede autorul, ci din faptul că Secuii au înghiţit mulţi „Moţi răsăriteni" (pp. 100-1); aşa s'ar găsi asămănări şi cu Huţulii bucovineni, vechi „Huţi". „Sacul" n'are neapărat legătură cu Secuii, iar „podul Secuiului" pe Someş e în legătură cu *un* Secuiu, cine ştie de cînd (p. 101). Armeni din Moldova, orăşeni, n'au putut întra decît în oraşe între Secui (p. 104). La pagina 105 recunoaşte şi d. Opreanu că „instituţia (Scaunelor) însăşi a fost împrumutată de la Romîni", dar nu trage conclusia în ce priveşte numele. Şi în ce priveşte viaţa sufletească d-sa, ca şi mine, de repetite ori, constată că „totul este asămănător până la confundare şi identificare complectă cu a Romînilor" (p. 107). Biserici româneşti părăsite sau invadate de Secui (p. 108). Aiurea *numai cimitirele, ibid. O imensă proporţie de nume româneşti în ţinuturile pierdute*, p. 108 şi urm. Şi Bărbat, *Basarab*, (p. 109). Florescu la pagina 110 (în satul Arcuş). Mămăligoiu, la p. 110. Basarab şi în Maramureş (p. 112). Se arată prin *caracterul generic* al numelor că nu poate fi vorba de iobagi aduşi unul cîte unul (p. 113).

www.dacoromanica.ro

L final se păstrează (pp. 113-4). Casul unui Virág, care, maghiarisat şi catolicit, a pierdut vechiul lui nume de Florea (p. 114). Nume maghiarisate în sat românesc, *ibid.* Procesul de secuisare continuă supt orbii şi proştii de noi, p. 117. Ca motive pentru trecut uciderea vieţii păstoreşti şi colonisările de Ceangăi (p. 118), chemarea de braţe pentru păduri (p. 119). Scăderea păstoritului Bîrsanilor (p. 151 şi urm., 155; nume de munţi p. 152). Marea serbătoare de la Sîntilie (p. 153). *Nume româneşti la oile Secuilor* (p. 153). Unii ciobani fac din stînă sat (p. 157). Şi supt Unguri prada pădurilor şi prefacerea munţilor în rîpe (pp. 159, 163-4). Mică industrie ieşită din sărăcie, *ibid.*

La descrierea satelor pîrlazul românesc, *perláz* (p. 168). *Un etnograf ungur recunoaşte că pănă la 1200 Ungurii trăiau în corturi,* şi casa au luat-o, în Vest de la Bavaresi, în Răsărit de la Saşi (p. 169). Case preistorice, cu cuptor, pentru mai multe familii, de nuiele şi lut (pp. 170-1). E casa săracă a Romînilor (p. 172). Cuvinte româneşti la Secui pentru coteţ, hambar, colibă, draniţă (p. 176). Ridiculele teorii şoviniste despre poarta sculptată adusă din Turchestan (pp. 178-9). Nu numai „Hunii" n'au adus-o, dar Attila avea, spune Priscus, cerdace şi scoarţe ca ale Romînilor (v. p. 179). E poarta noastră *de oriunde aproape,* iar, dacă e în Germania, nu poate veni decît tot din împrumuturi de la arta europeană preistorică, mai ales tracă. Nu poate fi vorba (p. 181) de un împrumut românesc de la biserică. Balauri se află şi la poarta casei Belu-Finţescu din Valea Călugărească. Cerdacele le-a constatat rar autorul la şes (pp. 184-5), obişnuit, ca şi pivniţa, la munte (p. 186). Toate aceste tipuri le-am fixat pentru Vechiul Regat în cartea mea *L'art populaire.* In interior, unii Secui au luat cuvîntul de cuptor (p. 189). Tot aşa, la vatră, *gog, greaţă* (p. 190). „Casa mare", „casa mică", „podul" le traduce Secuiul în ungureşte (p. 191). Bun resumat frances. Cîteva frumoase planşe.

D. Henrich Wachner presintă judeţul Ciuc cu Topliţa şi Mureşengele. Autorul e contra originii „hunice" a Secuilor (p. 234). Numele îl interpretează ca „Siedler", colonişti, *ibid.* Admite Romîni anteriori colonisării, p. 235. Se relevă elementele româneşti în îmbrăcăminte şi încălţăminte, p. 235 (nu la femei). Se cultivă porumbul (p. 236). Se recunoaşte că „arta prelucrării lemnului au învăţat-o Secuii probabil de la Romînii autohtoni acolo, căci Ungurilor, ca nomazi din stepă, cari trăiau în corturi, li era la început străină tehnica lemnului" (p. 236). Şi aici se recunoaşte că şi casa şi poarta se află şi la Romîni, *ibid.* Tot aşa aderenţa Secuilor la Mihai Viteazul (pp. 236-7). Se spune că pentru Secui căderea graniţilor e un avantagiu, pe care-l spun (p. 237). Emigrarea se făcea tot în Vechiul Regat, *ibid.* Fac negoţ cu schimbul (porumb pentru oale), p. 238. Despre cei 6.000 de

www.dacoromanica.ro

Ceangăi, pp. 239-40. Aici şi îmbrăcămintea femeilor e românească. Pe larg despre Romîni (p. 240 şi urm.). Greşit se crede că vorbitorii de româneşte sînt imigraţi mai noi (p. 241). *Se arată ca motiv de desnaţionalisare situaţia socială superioară a Secuiului, ibid.* Se relevă valoarea Romînilor ca lucrători la pădure şi plutaşi, p. 242. Se vorbeşte, duios pentru noi, de „puterile şi talentele" care zac încă acolo şi pot da „splendide fructe" pentru cultura noastră, *ibid.* Şi aici la fete *gîţa* de pe frunte, ca în Bucovina (nu i se dă numele local), *ibid.* Simţ pentru natură (p. 243). Unele gospodării „ar merita să fie veşnicite într'un tablou". *Nu e ură între Romîni şi Secuiu* (p. 243). Armeni, pp. 244-5. N'au fost goniţi de Turci din Moldova, ci au emigrat din causa războaielor turco-polone din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (v. p. 244). Asămănarea cu lucrul de mînă din Oltenia e foarte măgulitoare pentru noi (p. 258). Se admite, şi comparativ, o formidabilă înmulţire a Romînilor (118 la sută faţă de 12 % la sută la Unguri). Statistica din 1920 se arată prost făcută (p. 260). Ţesăturile cele mai bune sînt ale Romînilor (p. 265). Fiica autorului, d-na Herta Călinescu, a dat o foarte bună traducere a frumosului studiu. Şi aici planşe îngrijite.

*

În *Arhivele Basarabiei*, I, 3, se reproduce, după V. A. Urechiă, actul de reformă a călugăriei dat de Miron-Vodă Barnovschi. — D. T. G. Bulat scoate din Arhiva Senatorilor de la Chişinău acte privitoare la Oltenia în 1807-8 (plîngeri contra Caimacanului Samurcaş; el trimete lui Cuşnicov, generalul rus, o monedă a lui Seleuc şi alta a lui Alexandru-cel-Mare; e înlocuit prin Constantin Bălăceanu; locuitorii strigau „să li se iea şi copiii şi să-i ducă şi pe ei să-i vîndă"; Samurcaş protestă că a muncit pentru Rusia, găsind şi 3.000 de panduri, că a fost la lupta de la Izvor, că a dormit pe pămîntul gol, că, de şi Grec, e însurat în ţară; aduce ca dovadă şi pe negustorii Companiei celei mari din Craiova. Samurcaş izbuti să fie păstrat, fără titlul de Caimacan, desfiinţat). — D. C. N. Tomescu dă acte cu privire la crearea eparhiei basarabene de către Ruşi. — Din aceleaşi archive scoate hotarul raielei Brăilei în 1808. — Apoi acte despre Mitropolitul Dosoftei Filitis (la băi în Ardeal la 1808; un act de la domniţa Carageà, văduva lui Ienăchiţă Văcărescu). — Intrebările făcute în acelaşi an de ultimul Cantemir, Dimitrie, despre nepotul său Constantin Cîmpineanu: înrudirea era cunoscută prin *Genealogia Cantacuzinilor.* — D. Ioan C. Băcilă caută a fixă vicisitudinile hotarului basarabean. — D. Boga publică documente moldoveneşti din secolul al XVII-lea. Ieremia Movilă pomeneşte de prada lui Mihai Viteazul la 20 Maiu 1601, cînd acesta era încă în viaţă (pp. 72-3), un act din 1605 cu Divanul complect (pp. 80-1); un nume de femeie: Mezina (p. 85). —

www.dacoromanica.ro

Acte relative la Mănăstirea Curchi. — Numirea unui căpitan de margene în 1780 (pp. 101-4).

*

În *Cercetări istorice*, V [1], d. Mihai Costăchescu presintă „Neamul lui Pană, Dvornic de Suceava, şi rudele lui". E vorba de un boier de la Tutova în 1397-1429. Se dau acte cu privire la dînsul din 1415, 1429 şi 1431. Foarte bogate lămuriri şi note.

*

O bogată istorie pragmatică a Revoluţiei de la 1789 *(La révolution française* de dd. Georges Lefebvre, Raymond Guyot şi Philippe Sagnac), Paris [1930].

*

Linii generale de istorie economică în studiul *Vechiul Stat şi comerţul* de N. Iorga, în „Buletinul Institutului economic romîn", VIII, II-2.

*

În *Transilvania*, LX, 12, păr. Şt. Meteş continuă istoria bisericească, pe localităţi, a Ţerii Oltului.

*

D. Tadeu Mańkowski publică un studiu despre viaţa literară în Polonia supt ultimul rege *(O pogladach na sztuke w czasach Stanislawa Augusta*, Liov 1929). Bogată bibliografie.

*

O carte de paralèle constituţionale e aceia a d-lui Oscar Newfang, *The United States of the world, a comparison between the League of Nations and the United States of America*, New-York-London 1930.

*

Părerea că Ahaii, Grecii sînt „Akiyavâ", „Akiyâ" din inscripţiile hittite e limitată de însuşi d. Hrozny în *Comptes-rendus* ale Institutului din Paris, 1929, pp. 289-90. Cf. p. 316.

*

Informaţia nouă nu lipseşte în broşura păr. Ioan I. Costeanu, *Valea Teleajenului, cu cetatea culturală Vălenii-de-Munte şi monografia satului Homorîciu*, Vălenii-de-Munte 1930.

*

În *Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială*, VIII, 4, d. P. P. Panaitescu tratează după documentele inedite din arhivele lui Cuza-Vodă, păstrate acum la Academia Romînă, despre epoca Unirii. La 2 Maiu 1859, câteva luni abia după alegerea sa, Cuza scrie

www.dacoromanica.ro

agentului piemontes la Constantinopol că e gata să ajute Italia în lupta contra Austriei, că se gîndeşte şi la posibilitatea unei „creşteri de teritoriu", dar răspinge ideia „proiectelor gigantice cu privire la o Daco-Romanie" (p. 560) E momentul cînd harta României complecte se arăta lui Napoleon al III-lea, care o privi în tăcere. Felicitînd pe Victor Emanuel, acum rege al Italiei, la 1861, Cuza însemna că „Italia şi-a ajuns ţinta înainte de noi" (p. 562). Pentru năvălirea polonă din 1863 se dau ştiri nouă, deosebit de preţioase. Pisoschi, adiutantul princiar, era de o *foarte depărtată* origine polonă (cf. p. 563). Prinţul Ladislas Czartoryski desaprobă încercarea lui Milkowski (pp. 564-5). El vorbeşte de posibilitatea de a uni sforţările naţionale ale celor două popoare şi răspinge ideia, ventilată la Salzburg, a schimbului Galiţiei cu Principatele. În acelaşi an generalul Türr, adiutant al regelui Italiei, vine la Bucureşti cu aceleaşi propuneri ca odinioara Klapka (p. 565 şi urm.). Generalul „nu contestă naţionalitatea Românilor din Ardeal" şi „nu oferă Bucovina" în schimbul lor, reservînd totul viitorului (p. 566). Răspunsul lui Cuza-Vodă e admirabil: *„n'aş voi să consimt a ridica Ungaria înainte de a şti sigur că Maghiarii s'au înţeles în sfîrşit cu Romînii de peste Carpaţi" (ibid.).* Se reproduce scrisoarea din 11 Novembre a lui Cuza către Împăratul Francesilor: s'a suprimat partea de plîngere pentru proiectul de schimb de la Salzburg. Se oferă, cu 25.000 de oameni, ca „locotenent" al lui Napoleon şi admite cu plăcere o ocupaţie francesă. Franţa imperială răspunse glacial (p. 563).

Tipărirea corespondenţei lui Cuza-Vodă e un postulat al istoriei.

Foarte luminos articol al d-lui Henri H. Stahl despre răzeşii de la Nereju. Formarea organică a satului din sat, în formă de „câmp lung", e expusă cu o deplină competenţă şi trezeşte şi chestiuni de un caracter mai general decît chiar al Vrancii întregi. — Bine informat şi interesat articolul d-lui Barbu Solacolu despre critica marxismului de Henri de Man.

Puncte de vedere juste în critica făcută de d. Alexandru Boldur cărţii recente despre „Uniunea Basarabiei" a d-lui Şt. Ciobanu.

*

Cartea d-lui Alexandru A. Vasilescu, *Oltenia supt Austriaci, 1716-1739, vol. I, Istoria politică a Olteniei supt Austrieci,* tesă de doctorat, Bucureşti 1929, merită o specială menţiune.

Această întinsă lucrare, de o presintare tipografică desagreabilă, e o despoiere extrem de conştiincioasă a izvoarelor, tipărite şi, nu odată, mai ales pentru biografii, inedite. Îi lipseşte numai o tablă de nume pentru a fi şi utilisabilă.

Relevăm biografia lui State Leurdeanu, p. 6, nota 23, a lui Constantin Ştirbei, nota 197, a lui Grigore Băleanu, nota 198,

www.dacoromanica.ro

a lui Radu Dudescu, nota 199, celelalte de pe paginile 11-3. Ceva nou despre Radu Popescu, nota 253. De la pagina 14 se reieau prețioasele biografii din note. Pentru moartea lui Mihai Cantacuzino Spătarul și fata lui, Ancuța, și nota 298. Biografia cunoscutului secretar Dindar, nota 317. Se observă știri nerelevate până acum despre vătaful Constantin Diichiti, care a scris campania expediției din Moreia; p. 19. Se urmărește pribegia Doamnei Păuna Cantacuzino și a fiilor ei, p. 19 și urm. Notele 384 și 385 sînt adevărate biografii amănunțite ale beizadelelor Radu și Constantin. Toată familia acestor Cantacuzini e cu o admirabilă răbdare urmărită în notele 399 și urm. (în nota 400 un fiu de sătean crescut și educat la Cantacuzini). Monahul Dosoftei Brăiloiu, nota 718.

Capitolul I e înainte de subiect, care începe, cu același sistem de adunare a tuturor amănuntelor, în text și în note, cu capitolul II. Între biografii, a lui Constantin Băleanu, cap. III, nota 55. Întrebuințarea ineditului din Archivele Statului de la București începe cu pagina 116. V. și p. 126. Biografia lui Ștefan Brăiloiu, nota 497, a lui Toma Brăiloiu, nota 542. Pentru Brăiloi și nota 599. Diata Ruxandei Cantacuzino (pomenit și un „ceasornic de sin", pp. 143-4. Pentru ultimii Buzești, notele 638, 854. Mănăstirile întărite sînt presintate, cu planuri, de la pagina 151 înainte. Pentru Glogoveni, nota 818.

Capitolul IV privește războiul din 1738. Se reproduce și după o copie în Arhivele Statului din București proclamația lui Constantin-Vodă Mavrocordat, pp. 179-86. Pentru fetele Bălăceanu nota 473.

Capitolele V și VI arată lichidarea ocupației. La pagina 228, nota 83, se discută data hrisovului de hotar al lui Neagoe Basarab.

Interesante hărți, la sfîrșit.

*

Știri despre armata românească dă generalul Radu R. Rosetti în *Memoriile Academiei Romîne*, XI, 2. O sabie dăruită de Vasile-Vodă Țarului p. 3. Săbii ca a lui Brîncoveanu, pp. 4-5.

*

Note vagi despre Muntele Athos, de d. Stoica Nicolaescu, în *Graiul Românesc*, III, 7. Și sînt traduse în patru limbi de cultură....

*

În *Korrespondenzblatt* din Sibiiu, Sept.-Oct. 1929, d. Gustav Kisch caută a găsi urme germanice în vechea nomenclatură românească. La pagina 132, predica gotică la Tomi adeverită de Walafrid Strabo. Autorul se oprește și asupra lui *Caucaland*.

*

www.dacoromanica.ro

În *Peninsula Balcanică*, VIII, 1-2, d. Const. N. Burileanu se ocupă de rudarii balcanici, pe cari nu-i crede Ţigani.

*

O competentă expunere a raporturilor între Macedoneni şi Albanesi, de d. D. Beratti, în *Graiul Românesc*, III, 4-5.

*

Analisa concepţiei materialiste a istoriei şi opunerea concepţiei idealiste creştine la Şerban Ionescu, *Consideraţiuni critice asupra eticei materialismuiui economic*, Bucureşti 1930.

*

Despre un caiet de şcoală medieval, Augusto Mancini, în *Atti* ale Institutului veneţian, LXXXVIII.

*

Tot acolo d. Giuseppe Furlani studiază „concepţia eroului în Babilonia". D. Vittorio Lazzarini descrie condiţiile de viaţă ale calfelor („garzoni") în Veneţia (documente nouă).

*

Tot acolo d. Roberto Cessi reia în discuţie vestita Constituţie a lui Constantin.

*

Tot acolo d. Nino Tamassia găseşte influenţa lui Homer în povestea vasului de la Soissons la Grigore de Tours.

*

În *Românía Literară*, I, 1-2, d. G. Bogdan-Duică resumă informaţiile despre Basarabia, Bucovina şi Banat în 1838 ale călătorului german Kohl, prietenul antropogeografului Ritter, care dă şi cîntece româneşti în traducere, dar cu titlul originalului. Haiducul „Tobretoc" e Tobiltoc. Boieri moldoveni cari doresc de Dacia şi vorbesc de Ştefan-cel-Mare. Din Banat versuri româneşti. D. Coriolan Suciu publică scrisori de ale filologului Ştefan Körösi, din secolul al XVIII-lea, care-şi zice „student reformat" sau „student în sf. teologie şi alumn al ilustrului Colegiu reformat din Cluj" pe la 1802-3. Voiă să deie dicţionariului său titlul de „Cuvîntariu romînesc". Autorul crede că dicţionariul din 1822 al lui Bob poate fi *chiar acesta* şi aduce dovezi îndestulătoare.

*

Note despre Goldoni în Românía de d. Const. Radu, în revista *Roma*, X, 1.

*

www.dacoromanica.ro

O foarte folositoare compilaţie e *Istoria diecesei romînounite a Orăzii-Mari, 1777-1927*, de păr. Iacob Radu, Orade 1930.

*

În *Revista Arhivelor*, II, 5, un studiu al d-lui C. Moisil despre „Arhivele Statului şi Regulamentul Organic", o „catagrafie" a boierilor munteni din 1829, publicată de d. I. C. Filitti (în ea, Dincă Brătianu din Şuici, Stolnic, de 42 de ani, fiul Şătrarului Iene, stînd în Piteşti, p. 308). D. George D. Florescu presintă pe boierii lui Radu-cel-Mare. Note despre 1848 în Moldova, după acte din Viena, de d. M. Popescu. De acelaşi „veniturile raialei Hotinului". Lămuriri de d. Zenobie Pîclişanu despre şcolile din Blaj în primii ani de întemeiare (foarte importante ştiri şi scrisori româneşti). Scrisoarea Doamnei Elina a lui Matei Basarab a mai fost publicată (iscălitura *Helena* e *pentru latineşte*).

*

D. Eliodor Constantinescu traduce în româneşte *Tertulliani Apologeticum*, Rîmnicul-Vîlcii 1930. Traducerea e precedată de o scurtă întroducere.

*

În „Atti della deputazione di storia patria per le Venezie, anno 1928-29", Veneţia 1929, un frumos studiu despre cronicarul padovan Mussato (şi ca „precursor al istoriografiei moderne") de d. Manlio Dazzi.

*

Cifre folositoare şi critici curagioase în broşura d-lui G. D. Creangă, *Din răniile economiei noastre naţionale*, Bucureşti 1930. Cu dreptate se cere „colaborarea prin o muncă titanică şi armonioasă a tuturor forţelor capabile ale acestei ţeri".

*

Un frumos studiu despre Virgiliu de d. René Waltz în *Revue de l'Université de Lyon*, an. 1930, II.

*

În *The Journal of modern history*, II, 1, p. 71, d. Lawrence D. Steefel publică scrisoarea din 9 Iulie 1866 prin care, trimeţînd pe Beust la Paris, Francisc-Iosif cerea sprijinul Franciei contra Prusiei.

*

Un bun articol al d-lui Radu Vulpe despre Muzeul de Antichităţi din Bucureşti, în *Boabe de grîu*, I, 3. Amfora de la Cucuteni e perfect asemenea cu ce lucrează şi astăzi Indienii din America. Se dă şi splendida uşă de la Snagov şi cîteva pagini de manuscripte. Pe alături Madona lui Cranach şi cele trei ta-

www.dacoromanica.ro

blouri ale maeştrilor din Colonia (nu cred: „Suabia"). La articolul d-lui Al. Marcu despre Şcoala din Roma sînt silit să spun că n'am ştiut de niciun fel de tratative anterioare cu Guvernul italian, care n'avea niciun rol în aceasta, că n'am ştiut nici de „tratative ale părintelui Lucaci", că „străduinţa mea" n'a „încununat" aceste „tratative", că n'am intervenit pe lîngă ministru, de atunci şi că „nu şi-a însuşit proiectul". Eu singur, din propriul mieu gînd, am făcut proiectul de lege din iniţiativă parlamentară, eu l-am făcut să fie votat, ministrul fiind lipsă, eu am cerut votarea lui Duiliu Zamfirescu ca preşedinte al Camerei. eu am propus Academiei Romîne numirea lui Pârvan.

Ce interes au unii oameni să contrafacă acest adevăr?

*

În cartea sa recentă, apărută la Sighişoara, *Der evangelisch-sächsische Pfarrer in seiner kulturgeschichtlichen Bedeutung*, păr. Richard Schuller dă pagini de istorie culturală, solid sprijinite pe mărturii contemporane. Se citează şi cîte o carte românească. Lucrarea, bogată în fapte, a cerut de sigur muncă de mulţi ani. Saşi, profesori în Germania (chiar şi celebrul Karl Otfried Müller), dar şi la Upsala, p. 39 Pentru atitudinea clerului săsesc faţă de primejdia ciumei, pp. 58-61. Curiosul cas al fostului Adam pastor Neusser, care trece la Islam, face monedă falşă şi „construieşte o trăsură care merge de la sine" (p. 99, note 2). *La 1447 arhiepiscopul de Gran trimete la Braşov şi Sibiiu pe Toma Armenus ca inchisitor contra Husiţilor* (p. 104, nota 3). *Orbis pictus* e scris de Comenius la Sárospatak (p. 105, nota 7). Andrei Báthory găteşte ţepe pentru Saşii cari n'ar trece la catolicism (p. 119, nota 4). Foarte interesant capitolul despre superstiţii, p. 139 şi urm. „Elias Abiasci, prinţ în Asia", la pagina 253, e un Abisinian. De mare folos capitolul despre şcoală, p. 255 şi urm. O „Marie Stuart" se represintă la Braşov, de gimnasiu, în 1686 (p. 258). Şi un Roland la 1669 (p. 259). *Taxa ottomanica* de la parohi în secolul al XVII-lea, p. 294. La 1655 se votează o sumă pentru casa agentului la Constantinopol, p 301, nota 7. Ar fi fost foarte utilă o tablă alfabetică.

*

În cartea Evreului Simon Baruch, *Die Bücher der Kindern der Russen und der Kindern der Turken... von Schimohn Borach, im Jahr der Welt 5720,* din care am dat extrase aici (XII, p. 297 şi urm., XIII, p. 61 şi urm., 120 şi urm.), se mai găsesc cîteva ştiri. Astfel, II, p. 53: „Potocki und Krasinski, die Häupter der Barer Conföderirten, reiseten bis in die Moldau zu den Tartarn, und der alte Pulawski, ein anderer Aufführer derselben, lagerte sich in Pokutien, diesseits dem Dniester, und es war eine beständige Spaltung zwischen diesen und jenen beiden". Pîrît la Domnul,

www.dacoromanica.ro

acesta leagă pe staroste şi-l duce la Hotin (p. 54). De la Hotin Sultanul serascher merge la Căuşani, ca să-şi aştepte tatăl, Hanul Crîm-Ghirai; la plecare, dă pe Pulawski în mîna duşmanilor lui, Potocki şi Krassinski. De la Constantinopol se dă ordin să fie liberat (pp. 54-5): se adaugă şi daruri: lanţ de aur, sabie, etc.; Potocki primeşte o blană de zibelină (pp. 54-5). La Bender, Oceacov şi Hotin Turcii au 60.000 de oameni (pp. 55-6). „Wie jedesmal bey einem Kriege, also auch itzo geschehen zu Constantinopel grosse Verbannungen und Hinrichtungen der Grossen, und viele Herren der Moldau und Walachey wurden vor dem Sultan und dessen Diwan gerufen, weil viele schon mit Verlust ihrer Beschützer auch ihre Köpfe verloren hatten. Also wurden von hier und da Haupt leute und Räthe nach Constantinopel eingeladen, ihrer Bestimmung ungewissen, ob sie sollten die Stellen der Erwürgten einnehmen oder ob sie auch zur kaiserlichen Gnade vorbehalten wären, von stummen Henkern mit seidenen Strängen erdrosselt oder niedergesäbelt zu werden. Der einzige welcher eine dergleichen Begegnung klüglich vermied war de la Rosche (= de la Roche), der ehedem Resident der Moldau zu Warschau war; denn, weil er das Ungewitter vorher sahe, nahm er einen Passeport von Frankreich und flüchtete in fremde Ländern“ (pp. 60-1). Cu noul Han Hagi-Ghirai, fost trimes la Varşovia, vine şi „ein französischer Ritter, Tott, der bey ihm Resident der Franzosen gewesen war“ (p. 65). „Und es war dem russischen Fürsten Prosorowskoi gemeldat: Sind nicht Verschworene und Türken in den moldauischen Städten Zekanowska (= Ţicanovca lui Duca-Vodă) und Soroka? Da sandte er den Hauptman Palalow mit drey hundert donischen Kosaken dahin. Der fand aber in Zekanowka keinen Feind mehr. Aber in Soroka erhaschte er einige Spahis, davon liess er einige nieder machen und zween Obersten, zween Rittmeister und ihre Bediente nahm er gefangen, auch erbeutete er drey und achzig Pferde. Auch fand er ein türkisches Magazin in fünf grossen Haüsern mit Weitzen, Rocken, Hafer und Branntwein, das verbrannte er, dazu den ganzen Flecken, und befreyte dabey fünf wallachische Männer und vier Ukrainer aus der Gefangenschaft“ (pp. 66-7). La Nistru prinţul Prozorovschi, care prădase Atachi, prinde „nouă Arnăuţi călări şi un subofiţer“ *(Fähnrich)* (p. 67). În toate micile ciocniri până la Hotin, biruie Ruşii *(ibid.)*. Cînd Asiaticii se revoltă la Tocat, se trimete contra lor, cu 40.000 de oameni, un Paşă care acum mersese în Moldova (p. 73). „Alle welche in Moldau, Walachey und tiefer hinein Griechen waren kamen schaareweise mit ihrem Geschlecht und Habe zu den Russen, auch flohen ihrer viele aus Polen, Podolien und Ukraine, und die Zarinn gab allen Pflanzstätte; ihre Jünglinge aber nahmen Dienste beym Heer“ (p. 74).

www.dacoromanica.ro

D. S. Mehedinţi publică în „Memoriile Academiei Romîne“ studiul său din 1928: *Coordonate etnografice, civilisaţia şi cultura (hilotehnica-psihotehnica)*. E o operă de lungă cugetare, presintată în resumat. „Psihotehnica“ e pentru d-sa cultură; civilisaţia „hilotehnica“ (de la „hyle“, instrument). Se poate şi invers, cum credem că ar trebui. Nota de la pagina 57 asupra generalisărilor lui Pârvan e, faţă de actuala stare de spirit cu privire la pretutindeni regretatul arheolog, curagioasă. Şi nouă ni se pare că arheologia nu duce neapărat la filosofie. Şi cu privire la „rousseaulatrie“ o judecată dreaptă (p. 78). Spengler însuşi, un idol cu picioarele de lut, e răspins, nu odată, după cum se cuvine (dar vezi p. 85). Oricum, el nu e un „istoric“ — ca Breysig poate, de sigur nu ca Lamprecht (p. 89). Conclusiile cu privire la viaţa poporului romîn sînt cele vechi ale noastre, dar cărţilor de istorie li trebuie timp pentru a străbate; ideile lui Tocilescu şi Xenopol erau de mult moarte. „Concepţia despre fiinţa poporului nostru“ *este* „revisuită“, cum doreşte învăţatul geograf (v. p. 96). Se cere elocvent adunarea *inteligentă* a preţiosului material etnografic.

*

În *Arhiva someşană*, 12, un raport despre luptele din 1848-9 şi materiale documentare din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea.

*

În *Raze de lumină, revista studenţilor în teologie din Bucureşti*, II, 2, alături de cercetări nepotrivite ale literaturii nesănătoase de astăzi, un bun studiu al d-lui C. Săndulescu-Verna despre biserica Radu-Vodă din Bucureşti. Dar, dacă zidirea ei se datoreşte luptelor cu Ioan-Vodă cel Cumplit, deci Maiu 1574, cum a putut fi făcută la 1568 (cf. pp. 118-9)? S'a dovedit că Alexandru era fratele lui Petru Şchiopul (v. p. 119 nota 10). Piatra de mormînt a lui Alexandru este la Muzeul Etnografic. Actul de închinare al lui Radu Mihnea *nu* e fals. Se aduce un serviciu reproducîndu-se după versiunile Pelimon şi Musceleanu inscripţia din 1625 şi pomelnicul, pp. 122-3 şi nota 38. Clopotniţa e de sigur „intactă“ în liniile ei (cf. p. 124, nota 4). Autorul fixează data unei refaceri: 1804 (p. 124) Inscripţia greacă e însă cu greşeli (ceteşte: τρομεροῦ, σεισμοῦ, ἰδηρίης, δάθρων; alte erori nu le pot îndrepta). Pentru epoca mai nouă era de căutat mai mult în Condica mănăstirii la Radu-Vodă. Pavel de Alep nu trebuie citat după Gion. Menţiunea, la 1838, a „chioşculuí domnesc“, p. 127.

În II, n-l 3, d. C. Săndulescu-Verna termină studiul său despre biserica bucureşteană Radu-Vodă prin reproducerea inscripţiilor. (Lucrarea a apărut şi în broşură.) Unele îndreptări la inscripţiile tipărite de mine sînt bune, ca [πρε]σβυτοῦ la mormîn-

www.dacoromanica.ro

tul lui Gheorghe Castriotul (p. 18, no. 15) ori πέντε adaus la p. 20, no. 23.

Vechea ortografie trebuia păstrată mai bine. Se adaugă şi alte inscripţii: cea din 1849 pentru tîmplă („Verichiu" e din Berrhoe), cea de pe Evanghelia din 1813, cea de pe chivotul din 1790, de pe candela din 1734 a lui Constantin Comisul, de pe aceia de mare interes, dată de Patriarhul Dionisie de Constantinopol (nu: „Bizantiul") (p. 22). Nu poate fi διεξόδου, ci δι' ἐξόδου), cea de pe candela din 1719 de la Stelea, de pe cea din 1791, tot de acolo. Cea de la Marele Ban Pană Filipescu *(ibid)* poartă iniţialele şi devisa („potius mori quam foedari") a lui Constantin Filipescu. Se reproduce după Musceleanu şi curioasa inscripţie (românească...) a lui Alexandru Coconul, pomenind o luptă la Giurgiu (p. 23) şi cea în care, tot româneşte, Doamna Catrina spune că paftalele dăruite de dînsa „i le-a dat mama sa cînd s'a măritat" *(ibid.)*. După cărţi menţiunea *exilului la Slimna (Slivna) a lui Constantin Vodă Maurocordat, 23 April 1763* (p. 23). O folositoare listă de egumeni, după inedite, pp. 25 6; şi cîteva stampe cu desemnuri şi pianuri ale autorului şi reproduceri de odoare.

Foarte frumos miruitorul de argint cu vulturul. Remarcabilă fereasta, cu săpături ca la Argeş şi multe elemente proprii. Chipurile domneşti de pe sfeşnic sînt fără valoare, ca şi marea zugrăveală de pe părete. Foarte frumoasă stema mormîntului lui Radu-Vodă.

O lucrare de merit.

*

Este şi istorie, bună istorie în cartea d-lui George Sofronie, *Protecţiunea minorităţilor de rasă, de limbă şi de religie supt regimul Societăţii Naţiunilor*, Oradea 1930.

*

Note despre Ragusa, la Domenico Vaccari, în *Il giornale di politica e di letteratura*, VI, 1.

*

Broşura d-lui Constantin Turtureanu, *Die Vereinigung der Fuerstentuemer und die Entwicklung des Staats-Gedankens in Rumaenien* Iaşi 1929, e traducerea unui discurs ţinut în româneşte. Bună informaţie şi punct de vedere sănătos. Corectura trebuia făcută mai îngrijit.

*

În *Archiv für Landeskunde der Bukowina, Neue Folge*, 1930, 1, un studiu despre familia Constantinovici-Grecul de d. Teodor Balan. D. Alfred Klug vorbeşte despre poeţii romîni cari au scris în limba germană (Teodor Lupul). D. Rudolf Gassauer dă o

www.dacoromanica.ro

bibliografie a numismaticei românești și o privire generală a studiilor despre dînsa. Monede străine falsificate în Moldova și monede polone, încă de pe la 1575, cu marca Moldovei, pp. 34-6. Lucrare foarte bună și amănunțită.

*

Note despre sfîrșitul ocupației germane în România la S. Elisav, *Alaltăieri, azi și mîine*, București 1930.

*

În *La modernité du XVI-e siècle* („Bibliothèque de la Revue historique", Paris (1930), d. Henri Hauser publică trei lecții la King's College din Londra. Vioaia expunere a noutății secolului al XVI-lea se sprijină pe o largă cercetare personală în izvoarele cele mai deosebite.

*

D. N. Petrașcu reia cartea sa despre Vasile Alecsandri (București [1930]).

*

În „Memoriile Academiei Romîne": „Originea lui Ștefan Răzvan, Petrecerea lui Vasile Lupu în exilul de la Constantinopol", de N. Iorga.

*

În *Arhivele Olteniei* (și tiraj a parte) un întins studiu al d-lui Aurelian Sacerdoțeanu despre expresia documentară „Tot satul cu tot hotarul". Autorul învederează că darea unui sat de către Domnie era adesea teoretică, vechii proprietari păstrîndu-și drepturile. E un adîncit studiu de diplomatică, putînd servi de model. Moldova apare ca avînd tradiția cea mai precisă. Toate reservele însă în ce privește „colaborația" în publicații istorice.

*

În *Arhivele Basarabiei*, I, 4, d. T. G. Bulat se ocupă de harta Basarabiei a lui d'Anville (a se compara cu a lui Rhigas). Acte despre „înființarea eparhiei Chișinăului și Hotinului" („Garting" și „Liders" trebuiau ortografiate: Harting și Lüders). Acte de supt ocupația rusească din 1808 (o bună descriere a țerii: nu „Orheiol", ci „Orheiul"). O notă din Archiva Senatorilor despre tipografia grecească din Iași la 1812 (beizadeaua Scarlat Ghica supraveghetor, cu doctorul Eustatie; trei negustori „epitropi"; episcopul Dimitrie de Tighinea și Acherman încuviințează). De d. T. G. Bulat procesul cu Costachi Carageà al Ploieștenilor (acte nouă; acte ploieștene erau și în „Buletinul Comisiei Isto-

www.dacoromanica.ro

rice" pe 1928). De acelaşi scrisori boiereşti de la 1808-12 către Ruşi (Ştefan Văcărescu, D. Ghica, Gh. Paladi). Un document din 1636 privitor la Efrem Hăjdău. Acte ale mănăstirii Dobruşa.

*

În *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* din Madrid, epoca a 3-a, XXXIII, Iulie-Decembre 1929, note despre congresul de arheologie din Barcelona.

*

În *Memoriile Academiei Romîne* păr. I Lupaş subliniază judecata, de caracter general, din *Chronicon Dubnicense* cu privire la Ştefan-cel-Mare.

*

Un articol despre musica populară italiană în *Il giornale di politica e di letteratura*, VI, 1.

*

Lista uniţilor ca şcolari la Roma în broşura păr. Iacob Radu, *Foştii elevi romîni uniţi ai şcoalelor din Roma*, Beiuş 1929. „Vuolfi" de la Baia în 1676 e Wolf (p. 9): nu era „Neamţ sau Polones", ci odraslă de vechiu Sas din Baia Moldovei. Lista Ardelenilor e foarte bogată. „Marco Boivoda di Blachia," la 1585, e fiul lui Petru Cercel (v. şi articolul mieu în „Omagiul Maiorescu") (p. 17), pleacă, nevoind să părăsească legea sa. Vorsio nu e „Vîrşa", ci Vorsi din Chios. Viitorul secretar al lui Radu Mihnea e pomenit în Hurmuzaki, XI. Un Tîrgovişteau la 1725 (p. 18).

*

D. profesor Petrov, de la Universitatea din Petrograd, acuma refugiat în Praga, îmi trimete o listă a vechilor cărţi româneşti păstrate la Muncaciu şi la Ungvár.

În Biblioteca episcopală din Ungvár, cu numărul 81, un Tetravanghel in folio, complect, tipărit de „Filip Moldoveanul" la 1546. Însemnarea slavonă e aceasta: азъ филипъ молдавѣнинъ... написахъ сѧ... книгѫ четвороевичовскю... въ лѣто знд, отъ рождества ба аѳмѕ, кръга слънцѣ ки и въ слънечнем кръга недѣлное слово г, кръгъ лѵнѣ ѳі и къ лѵновнемъ кръга и злато число и, индиктионъ д, съвръшихом книга сїа месеца ноніа кв днє.

La urmă se vede bourul Moldovei între soare şi lună. Caratаev, în a lui „Opisania" din 1883, pomeneşte un exemplar incomplect aflător la biblioteca din Petrograd. E vorba de „Filip pictorul", de la Sibiiu, al cărui rol se cunoaşte [1].

În Biblioteca Seminariului greco-catolic din Ungvár, întâiu un

[1] V. pe larg studiul mieu, în *Memoriile Academiei Romîne* pe 1930.

www.dacoromanica.ro

Sbornic din Sas-Sebeş, 1580, în care se cuprinde o foaie din altă carte, tipărită tot la Sas-Sebeş, între 14 Maiu şi 7 Novembre,

Un Tetravanghel românesc din 1561 s'a mutat apoi la Nemzeti Museum din Budapesta.

*

D. profesor Lazăr Mircovici din Belgrad îmi semnalează între antichităţile din Fruška Gora un Tetravanghel cu această inscripţie: ✝ сію тетрѳіѵѳѳгеліе сѣтворн жѳпан папа вност. и жѳпаниц[а] его елина, въ лѣтѣ зрзї.

Deci: „Acest Tetravanghel l-a făcut jupan Papa Vistierul şi jupaniţa lui Ellna la anul 7117 (1608-9)".

Papa Vistierul Greceanu e un boier bine cunoscut la începutul veacului al XVII-lea.

*

Din Εθνικὸν πανεπιστήμιον, Ἐπιστιμονικὴ ἐπετηρὶς, (Atena 1906), de N. P. Polltis, p. 155, pentru porecla de Dracu, Drăcula, obiceiul de a se adăugi la botez acest nume pentru a meni „putere":

Πολλαχοῦ δὲ ἐπιθέτουσιν εἰς αὐτὸ μέχρι τῆς βαπτίσεως εὐκτικὰ ὀνόματα, συνηθέστατα μὲν τὸ Δράκος (θηλ. Δρακοῦ, Δρακοῦλα), σπανιώτερον δὲ τὸ Σιδέρης, ἐπευχόμενοι ὅπ ν'ἀποκτήτῃ δύναμιν δράκου κ. στερεότητα σιδήρου.

*

Revista „Turismul Romîn", II, 1-2, reproduce, după o publicaţie bucureşteană, notele din 1841 ale vestitului povestitor danes Andersen despre Dobrogea (Constanţa, stepa, Mocanii, Tatarca frigînd un „chebap", Cernavoda „pitorească") şi drumul pe Dunăre cu vaporul (Giurgiul).

*

În foiletonul ziarului *Adevărul* de la 3 Iunie d. Al. Rosetti revine cu tăgăduirea teoriei husite pentru primele traduceri româneşti din literatura sacră. Abia am închis ediţia Gaster a lui Radu de la Măniceşti (dată de editor ca Tetravanghelul lui Coresi) şi la fiecare pas mi-a răsărit icoana culturală a începutului secolului al XV-lea, cu juzi, căpitani, vătaşi, hotnogi, voinici întrarmaţi, călăraşi, argaşi, dar nu cu Domni, ci cu „ghemoni". Astfel de chestiuni se resolvă şi prin sensul întreg al unei sintese. Aşa ceva nu e o traducere din vremea cînd aşa de clar scria Neacşu de la Cîmpulung.

*

www.dacoromanica.ro

D. M. Gaster publică, supt titlul greşit (pus de un altul), *Tetravanghelul diaconului Coresi din 1561 prelucrat de dr. M. Gaster*, manuscriptul de Evanghelie românească al lui Radu din Măniceşti.

*

O plachetă, foarte frumos tipărită *(L'art polonais, catalogue de l'exposition au Musée Toma Stelian*, Bucureşti 1930), cuprinde, pe lîngă probe ale unei arte în care modernismul e larg represintat, o foarte bună istorie pe scurt a artei polone de d. Miecislav Treter (miniaturi din secolul al XI-lea, fresce din al XIII-lea, pînze din al XIV-lea; multe greşeli de tipar în citaţia dintr'o lucrare a d-lui P. P. Panaitescu, devenit Panailescu).

*

În *Schrift und Sprache in Alt Kreta* (din „Uppsala Universitets Årsskrift 1930, Program 3"), Uppsala, d. Axel M. Persson, fericitul descoperitor al mormintelor miceniene, reia, în legătură cu valoarea, cunoscută, a alfabetului cipriot, chestia celui din Creta, pe care l-a găsit şi d-sa pe margenea unui vas la săpăturile sale din 1926, la Asine.

*

Preţioase ştiri şi îndrumări cu privire la armată în broşura *Reflecţiuni asupra organisărei forţei publice] în România*, Bucureşti [f. an]. Pare a fi a generalului Adrian. Data e din Ianuar 1868. Despre misiunea franceză, p. 63 şi urm. Se cer şi „biblioteci militare" (p. 69). Se recomandă armată naţională (p. 79).

*

În *Almanahul Graficei Romîne* pe 1928 un studiu, ilustrat, de N. Iorga, despre *Ilustraţia cărţilor româneşti (1860-90)*. De d. Dimitrie C. Ionescu note despre tipografiile în România.

*

O bună presintare istorică în broşura d-lui D. G. Chiţoiu, *Evoluţia politicei noastre agrare*, Bucureşti 1930 (din „Viaţa Agricolă").

---

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 100 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
București, Șoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro